

Πανεπιστήμιο Κρήτης
Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης

ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Επιβλέπων Διδάσκων : Κος Κοτρόγιαννος

Εισηγήτρια : Χαραλαμποπούλου Ιουλία Γρηγορία

Αριθμός Μητρώου : 2319

Εξάμηνο Σπουδών : 9ο Χειμερινό Εξάμηνο 2015-2016

ΘΕΜΑ : «*Η έμφυλη διάσταση του Κράτους Πρόνοιας στην Ελλάδα και η Οικονομική κρίση σε αυτήν. Μια συγκριτική ανάλυση Πολιτικής Οικονομίας*».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ❖ **Εισαγωγή:** « Θεωρητικό Υπόβαθρο για το Κράτος Πρόνοιας στην Ελλάδα » Σελ.3
- « Παράγοντες συγκρότησης Κράτους Πρόνοιας στην Ελλάδα » Σελ.3-13
- « Ισχύουσες παροχές Οικογενειακής Πολιτικής » Σελ.14-20
 - ❖ 1. « Η Έννοια της Οικονομικής Κρίσης » Σελ.21
 - ❖ 2. « Ερμηνείες της Οικονομικής Κρίσης » Σελ.22
 - ❖ 3. « Ενδογενείς & Εξωγενείς Παράγοντες που συνέβαλαν στην Οικονομική Κρίση » Σελ.23
 - 3.1. Θεωρητική διάσταση – Μια εισαγωγή. Σελ.23-27
 - 3.2. Η Οικονομική διάσταση. Σελ.28-40
 - 3.3. Η Νομική – Θεσμική νομοθετική διάσταση [περιορισμοί των Συνθηκών εντός ΟΝΕ]. Σελ. 41-47
 - 3.4. Ιστορική διάσταση [Πολιτικές εξελίξεις από την δεκαετία του 1980 έως σήμερα. Σελ.48-56
 - 3.5. Πολιτική διάσταση [Πολιτικές αποφάσεις που διαμόρφωσαν το πολιτικό σκηνικό από την δεκαετία του 1980 έως σήμερα]. Σελ.57- 60
 - ❖ 4. Μια Κριτική Αποτίμηση Σελ. 61- 63
 - ❖ 5. Βιβλιογραφία Σελ.64-66

ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΥΡΙΩΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

- **Θεωρητικό Υπόβαθρο για το Κράτος Πρόνοιας στην Ελλάδα**
 - Παράγοντες συγκρότησης Κράτους Πρόνοιας στην Ελλάδα
 - Ισχύουσες παροχές οικογενειακής πολιτικής και η Αναπαραγωγή ενός έμμεσου μοντέλου
- Έννοια της οικονομικής κρίσης
- Ερμηνείες της Οικονομικής Κρίσης
- **Ενδογενείς & Εξωγενείς Παράγοντες που συνέβαλαν στην οικονομική κρίση:**
 1. Οικονομική διάσταση
 2. Νομική – Θεσμική νομοθετική διάσταση
 3. Ιστορική διάσταση
 4. Πολιτική διάσταση

ΣΤΟΧΟΣ :

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθεί σε βάθος το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης σε συνδυασμό με την μελέτη του Κράτους Πρόνοιας στην Ελλάδα διεπιστημονικά μέσα από την οπτική της Επιστήμης της Πολιτικής Οικονομίας και της Κοινωνιολογίας. Σκοπός ήταν η συγκρότηση ενός καλά δομημένου και τεκμηριωμένου κειμένου, το οποίο παραπέμπει στην σημερινή κοινωνική και οικονομική κατάσταση της χώρας, η οποία συνδέεται άμεσα με το παγκόσμιο πολιτικό και οικονομικό σκηνικό, βασισμένοι σε στοιχεία και ερμηνείες Οικονομολόγων αλλά και θεωρητικών της Πολιτικής Οικονομίας.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ :

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ήταν η σταδιακή και διαδοχική σε βάθος ανάλυση, η ταυτόχρονη ανασυγκρότηση – ανασύνθεση των προτεινόμενων πηγών και ο εκτενής συνεχής σχολιασμός της προτεινόμενης βιβλιογραφίας. Ακολούθως έγινε επανακωδικοποίηση των όσων εγράφησαν και αναλύθηκαν προκειμένου να επιτευχθεί ο παραπάνω στόχος, δίνοντας στο κείμενο την τελική του μορφή και την ύστατη δομή του.

Στο κυρίως κείμενο ξεδιπλώνεται η ανάλυση των αποτελεσμάτων της βιβλιογραφικής επισκόπησης που επετεύχθη – ήτοι του υλικού της Βιβλιογραφίας – για την μελέτη του υπό διερεύνηση φαινομένου και την συγκρότηση της παρούσας εργασίας.

- **Θεωρητικό Υπόβαθρο για το Κράτος Πρόνοιας στην Ελλάδα**

Στην παρούσα πραγματεία παρουσιάζονται στο πρώτο μέρος κατά βάσει φεμινιστικές κριτικές στην δομή του Κράτους Πρόνοιας στην Ελλάδα και στον τρόπο που έχει οικοδομηθεί καθώς και τον τρόπο που λειτουργεί μέχρι τώρα αναφερόμενοι ως πιο πρόσφατες πηγές μέχρι έρευνες έως και σήμερα.

Το Κράτος Πρόνοιας συνθέτει την έννοια του φύλου της κοινωνικής πολιτικής με γνώμονες την αγορά εργασίας και την οικογένεια. Δηλαδή όχι μόνο εμπεριέχει την έννοια της **αγοράς** αλλά οικοδομείται, κινείται, κατευθύνεται και λειτουργεί βάση αυτής, με ένα συνδυασμό της οικογένειας και του τύπου της που στην Ελλάδα είναι πατριαρχικό. Ο ρόλος της πατριαρχίας ωστόσο φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά ακόμα και την Κοινωνική Πολιτική μιας και τα μέτρα πρόνοιας και προστασίας που λαμβάνονται δεν ενισχύουν παρά τα ανδρικά μοντέλα και το καθιερωμένο ιεραρχικό πρότυπο της ελληνικής κοινωνίας. Έτσι θα μπορούσαμε να πούμε ότι το φύλο με την αγορά εργασίας, και την οικογένεια συνδυάζεται άμεσα με την ιεραρχία του φύλου. Η σχέση αυτών των εννοιών διαμορφώνει το περιβάλλον ανάπτυξης της κοινωνικής πρόνοιας. Με άλλα λόγια είναι οι **παράγοντες** που παίζουν πρωτεύοντα ρόλο στην λήψη των αποφάσεων και των μέτρων.

- **Παράγοντες συγκρότησης Κράτους Πρόνοιας στην Ελλάδα**

Η Ελλάδα, αποτελεί ένα ανδροκρατούμενο κράτος, ειδικά στην αγορά εργασίας, όχι μόνο με τον αυστηρό έμφυλο επαγγελματικό διαχωρισμό, αλλά και με ένα πατριαρχικό πλαίσιο το οποίο καθορίζει την ρύθμιση των θεσμών εντός της οικογένειας.

Η έννοια του φυλετικού διαχωρισμού ή αλλιώς η έμφυλη διάσταση της κοινωνικής πολιτικής επηρεάζει σημαντικά όλα τα πεδία ζωής και δράσης των μελών μιας κοινωνίας από τον τρόπο συγκρότησης της οικογένειας τους, την ανατροφή των τέκνων, τον τρόπο εργασίας τους και τους όρους με τους οποίους διαπραγματεύονται θέματα όπως ακόμα και η ασφάλιση.

Πρωτίστως, θα αναφερθούν **5πεδία** ενασχόλησης της κοινωνικής πολιτικής: την οικογένεια, την φροντίδα, την αμειβόμενη εργασία, την βία κατά των γυναικών και την γυναικεία μετανάστευση, σύμφωνα πάντα με την φεμινιστική κριτική που ασκεί πάνω στα πράγματα. Ακολούθως, θα αναφερθούν και τα καθεστώτα ευημερίας τα οποία

συνδέονται με κάθε τύπο κοινωνίας και κατ' επέκταση κοινωνικής πολιτικής, φροντίδας και πρόνοιας τα οποία και είναι: Συντηρητικό-Κορπορατιστικό, Φιλελεύθερο, Σοσιαλδημοκρατικό αλλά και τα : Πρότυπο κουβαλητή και το πρότυπο διπλής σταδιοδρομίας.

Σε αυτό το σημείο ανοίγει μια τεράστια συζήτηση για **τα μοντέλα κοινωνικής πρόνοιας και φροντίδας**. Όσον αφορά τα έμφυλα καθεστώτα ευημερίας, μετά την οικονομική κρίση του **1975** αναδύθηκε ο όρος του καθεστώτος ευημερίας. Οι σχέσεις οικογένειας, κράτους και αγοράς ήταν οι κύριοι παράγοντες που συγκρότησαν τους τύπους καθεστώτων ευημερίας. Επιπλέον παράγοντες που υπήρξαν καθοριστικοί για την εξέλιξη των μέτρων του κράτους πρόνοιας ήταν η αύξηση της ανεργίας και η παράλληλη μείωση εισφορών της κοινωνικής ασφάλισης καθώς και η είσοδος των γυναικών στην αγορά εργασίας και τέλος η προώθηση της τυπικής ισότητας. Ανάλογα με το πώς συνδέεται η οικογένεια με την αγορά και το κράτος έγινε και η αντίστοιχη τυπολογία των καθεστώτων:

Σύμφωνα πάντα με την φεμινιστική οπτική, το σχήμα του Esping-Andersen, τα κριτήρια του θα έπρεπε να γίνονται με βάση την σχέση κράτους οικογένειας και όχι κράτους κι αγοράς εργασίας όπως τα διακρίνει. Όσον αφορά το *φιλελεύθερο, ο βαθμός που τα αναγκαία αγαθά αποτελούν κοινωνικό δικαίωμα & «αποεμπορευματοποιούνται» είναι το βασικότερο κριτήριο για το κράτος πρόνοιας*. Όσον αφορά το *συντηρητικό-κορπορατιστικό, ο βαθμός που τα κοινωνικά αγαθά είναι καθολικά κι αποτελούν μηχανισμό διόρθωσης των κοινωνικών ανισοτήτων διέπει το σύστημα αναδιανομής προνομίων και πόρων*. Τέλος, όσο αφορά το *σοσιαλδημοκρατικό, το είδος της σχέσης ανάμεσα στο κράτος, την αγορά και την οικογένεια που διαμορφώνει το επίπεδο και το είδος της κοινωνικής προστασίας αποτελεί το βασικό κριτήριο αυτού του μοντέλου*. Θα λέγαμε ότι το πρώτο έχει προληπτικό χαρακτήρα ενώ τα υπόλοιπα επικουρικό.

Σε αντίθεση με όλα αυτά η JaneLewis συμπεριέλαβε ως κριτήριο στα καθεστώτα ευημερίας την οικογένεια και με βάση την φεμινιστική της οπτική διέκρινε τα πρότυπα μέσα στα οποία διαμορφώνεται μια κοινωνία και το **κράτος Πρόνοιας του**. Διέκρινε δύο:

✓ Το πρότυπο Οικογένειας του άνδρα κουβαλητή όπου ο βασικός τροφοδότης του σπιτιού και της οικογένειας αποτελεί ο άνδρας, και η γυναίκα αρκείται στις οικιακές ασχολίες και στην ανατροφή των παιδιών.

✓ Και το πρότυπο Οικογένειας διπλής σταδιοδρομίας όπου υπάρχει πλήρης Ισότητα ανάμεσα στους ρόλους των 2 φύλων στην εργασία, τόσο εντός όσο κι εκτός της οικογενειακής εστίας.

Φυσικά εξετάστηκαν οι νομοθετικές, κοινωνικές και πολιτικές παρεμβάσεις σε σχέση με τις επιπτώσεις που μπορεί να έχουν όσον αφορά τρία πράγματα: την Ισότητα των δύο φύλων, τα έμφυλα πρότυπα τα οποία προβάλλονται και τις έμφυλες ιεραρχίες της ελληνικής κοινωνίας.

Η Οικογένεια ως πρώτος παράγοντας, παίζει κεντρικό ρόλο στην διαμόρφωση των έμφυλων ταυτοτήτων τόσο των παιδιών όσο και των καθιερωμένων σχέσεων εξουσίας που αναπτύσσονται στις διαπροσωπικές σχέσεις ανάμεσα σε άντρες και γυναίκες. Στην ουσία θα λέγαμε ότι ενισχύει αυτό το παραδοσιακό μοντέλο έμφυλης ιεραρχικής ανισότητας (πατριαρχικό μοντέλο οικογένειας). Γι' αυτό η ενίσχυση των νέων μορφών οικογένειας είναι περιορισμένη, μιας και κάτι τέτοιο θα αποδυνάμωνε το κλασικό πρότυπο πάνω στο οποίο βασίζεται η κοινωνική πολιτική μιας χώρας σαν την Ελλάδα, αλλά και αναπαράγει την ανδρική υπεροχή έναντι των γυναικών με ότι αυτό συνεπάγεται.

Όσον αφορά την Φροντίδα και την Κοινωνική Εργασία, θα λέγαμε ότι πρόκειται για τον ρόλο που αντιστοιχεί στις γυναίκες και δεν ενισχύεται τόσο η συμμετοχή τους στην αγορά εργασίας. Η εργασία φροντίδας, όπως λέγεται, είναι συνυφασμένη με τον ρόλο της γυναίκας αέναα ακόμα και όταν οι γυναίκες έχουν αμειβόμενη εργασία έξω από το σπίτι. Οι γυναίκες επωμίζονται πολλά καθήκοντα κι ακόμα και οι άδειες που προωθούνται είναι αναποτελεσματικές. Η εργασία φροντίδας δεν αποτελεί σύμφωνα με το πατριαρχικό μοντέλο (ανάπτυξης κοινωνιών) τομέα ουσιαστικής – τυπικής εργασίας αλλά ασχολία δευτερεύοντος χαρακτήρα, η οποία είναι συνυφασμένη με τον εκάστοτε γυναικείο ρόλο. Παρατηρείται ότι μέχρι στιγμής δεν έχει καθιερωθεί μια ίση κατανομή δραστηριοτήτων όσον αφορά το πεδίο της εργασίας και της οικιακής φροντίδας για να αποδυναμωθεί ο έμφυλος χαρακτήρας των κοινωνικών υποδομών. Επίσης δεν έχουν

ληφθεί μέτρα για την μεταφορά ενός μέρους της οικιακής φροντίδας εκτός σπιτιού, και δεν έχουν ληφθεί μέτρα για την αναβάθμιση των επαγγελματιών στην φροντίδα και τις υπηρεσίες οικιακού τύπου.

Στην **Αγορά εργασίας** αυτό που συμβαίνει είναι ότι η ίδια η αγορά εργασίας συντηρεί και αναπαράγει τις έμφυλες ανισότητες αφού συνδέεται με την οικογένεια. Τα εργασιακά πρότυπα των 2 φύλων διαφοροποιούνται σημαντικά στις αμοιβές, στα επαγγέλματα, στο χρόνο εργασίας, στην διάρκεια απασχόλησης, στις επαγγελματικές ευκαιρίες κλπ.. σημεία που αποτελούν τα *βασικά χαρακτηριστικά* των προτύπων αυτών. Υπάρχουν όμως και τροχοπέδες όσον αφορά το έργο της κοινωνικής φροντίδας του ελληνικού κράτους.

- Έχουμε προβλήματα και ανισότητες στην κοινωνική ασφάλιση όπου εξαρτάται από την μορφή και την ποιότητα απασχόλησης.

- Τα μέτρα για την ισότητα στην εργασία όπως η νομοθεσία για την ισότητα στις εργασιακές σχέσεις, η μείωση του επαγγελματικού διαχωρισμού, π.χ. ποσοτώσεις κλπ., δεν επαρκούν για την καλύτερευση της θέσης των γυναικών στην απασχόληση.

- Οι δημόσιες πολιτικές δεν συγχρονίζονται με την εξυγίανση των έμφυλων ανισοτήτων αλλά τις εντείνουν όπως η συνεχής ευελιξία στην απασχόληση (ανισότητα στην δημιουργία θέσεων που δημιουργούνται). Δηλαδή, **η άσκηση Βίας κατά των γυναικών**, αναδείχτηκε ως κοινωνικό πρόβλημα τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα (συζυγική βία, βιασμός, σεξουαλική παρενόχληση, και νέα μορφή ανδρικής βίας (εμπορία και διακίνηση γυναικών με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση). Τα πολιτικά μέτρα είναι ελάχιστα, ενώ η νομοθεσία για την συζυγική βία και σεξουαλική παρενόχληση ψηφίστηκε μόλις το 2006. Όσο για τις υποδομές αρωγής των θυμάτων όπως τα καταφύγια & τα κέντρα στήριξης, και άλλες κοινωνικές δομές είναι πρωτοβουλίες από μη κερδοσκοπικές οργανώσεις που διαχειρίζονται κοινοτικά κονδύλια και η βιωσιμότητά τους φυσικά αποτελεί περιορισμένη και εντελώς αβέβαιη. Τα μέτρα πρόληψης αρκούνται σε εκστρατείες ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης μόνο.

Τέλος, ο τομέας της **μετανάστευσης** αναφέρεται κυρίως στις οικονομικές μετανάστριες στην Ελλάδα που ζουν και εργάζονται σε συνθήκες ιεραρχικών σχέσεων και εξαιτίας του φύλου τους αλλά και της εθνικής τους καταγωγής τυγχάνουν θύματα

εκμετάλλευσης τόσο ατόμων όσο και του συστήματος. Δηλαδή, παρότι χρίζουν ιδιαίτερης μεταχείρισης, αντί αυτού, πέφτουν θύματα εκμετάλλευσης με περιορισμένα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα αφού εργάζονται στον τομέα της οικιακής απασχόλησης που όπως προαναφέραμε, και σύμφωνα με τις πιο πρόσφατες μελέτες, είναι άτυπος στην Ελλάδα και δεν έχει νομιμοποιηθεί από την πλευρά του κράτους πρόνοιας.

Η Κοινωνική Πολιτική διαμορφώνει τις συνθήκες κοινωνικών αλλαγών και μεταρρυθμίσεων¹. Αυτό σημαίνει ότι τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής προβάλλουν συγκεκριμένα κοινωνικά πρότυπα. Διαμορφώνουν συνειδήσεις και εκπαιδεύουν σε ρόλους και συμπεριφορές. Μεταφέρουν νοήματα και μεταδίδουν μηνύματα γύρω από την κοινωνική ισορροπία, την κοινωνική δικαιοσύνη και το υπόλοιπο πλαίσιο κοινωνικών αξιών. Πρέπει να είναι αποτελεσματικά ως προς το ότι μεγαλώνει η γκάμα φορέων και των κοινωνικών ομάδων που εμπλέκονται στην άσκηση της Κοινωνικής Πολιτικής. Πρέπει να φροντίσουν να αναδιοργανωθεί ο τρόπος σχεδιασμού και εφαρμογής των μέτρων πολιτικής για να εντάσσεται ουσιαστικά κι όχι μόνο ιδεοτυπικά ο στόχος της ισότητας των δύο φύλων στις πολιτικές επιδιώξεις.

Η Κοινωνική Πολιτική θα μπορούσε ιδανικά να προωθήσει την ισότητα των δύο φύλων και να αμβλύνει τις έμφυλες κυριαρχίες, οποιονδήποτε στόχο κι αν έχει: την κοινωνική συνοχή, την αναδιανομή του εισοδήματος, την κοινωνική δικαιοσύνη.

Σύμφωνα τώρα με τα παραπάνω, υπάρχουν κάποιοι προβληματισμοί οι οποίοι χρειάζονται περαιτέρω διερεύνηση. Καταρχήν πως μειώνεται η έμφυλη διάκριση όταν το Κράτος Πρόνοιας από τη δράση του αυξάνει την εξάρτηση των γυναικών από τους άντρες; Δευτερευόντως, πως η απασχόληση αναφέρεται κι ενισχύει τα ατομικά δικαιώματα όλων των πολιτών όταν μειώνεται η κοινωνική προστασία κάποιων γυναικών απαξιώνοντας την εργασία τους (π.χ. Άλλης εθνικότητας, κλπ.) ;

Από το πρώτο μέρος της μελέτης απορρέουν κάποια σύντομα συμπεράσματα. Οποιοσδήποτε κοινωνικές μεταρρυθμίσεις απαιτούν πολιτική βούληση και δεν έχουν

1M. Στρατηγάκη “Το φύλο της Κοινωνικής Πολιτικής”.

πάντα οικονομικές συνέπειες. Μέχρι σήμερα καμιά κυβέρνηση δεν είχε την πολιτική βούληση να:

Εφαρμόσει μέτρα κοινωνικής πολιτικής που να αφορούν την πλειονότητα αυτών στα οποία αναφέρονται.

Περιορίσει την αγνόηση των αρνητικών συνεπειών των μέτρων στην ισότητα των δύο φύλων.

Η κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα αδυνατεί να προωθήσει την ισότητα των δύο φύλων, την οποία όμως η πολιτική δράση επικαλείται ρητά. Αυτό που ίσως κάνει και το κάνει σε περιορισμένη και όχι ευρεία κλίμακα είναι η καλυτέρευση της κατάστασης ορισμένων ομάδων γυναικών, δίνοντας τους την δυνατότητα να βελτιώσουν την θέση τους έναντι των ανδρών μέσα στην αγορά εργασίας και την οικογένεια (υποδομές, επιδόματα, ενισχύσεις, εφαρμογή της νομικής ισότητας κλπ.) .

Ο Φεμινιστικός στόχος ανατροπής του ιεραρχικού πλαισίου πάνω στο οποίο οικοδομείται η κοινωνία και η κοινωνική πολιτική του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα μοιάζει ουτοπικός. Η μόνη δράση που συνοδεύει αυτά τα φεμινιστικά ξεσπάσματα είναι η εφαρμογή ορισμένων μέτρων που περιορίζεται στην καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών.

Οι φεμινίστριες σύμφωνα με την σύγχρονη μελέτη της Στρατηγάκη² αλλά και άλλων την τελευταία δεκαετία, οι φεμινίστριες μάχονται για καθημερινά ζητήματα και φυσικά αυτά τους τα αιτήματα να εφαρμοστούν για όλες τις γυναίκες ανεξάρτητα από κοινωνική τάξη, εθνική προέλευση και οικονομική κατάσταση. Ακόμα και οι πιο σύντομες αλλαγές και τα πιο μικρά οφέλη στις γυναίκες βελτιώνουν και τις συνθήκες να αλλάξουν τα έμφυλα πρότυπα που έχουν επικρατήσει, αφού οι γυναίκες θα είναι σε όλα ισότιμες με τους άνδρες, ακόμα και στο πολιτικό πεδίο ενεργά όντα και όχι παθητικά μέλη μιας ιεραρχικής κοινωνίας. Οι φεμινιστικοί στόχοι και οι δράσεις προωθούν τις αποσπασματικές μεν αλλά μεταρρυθμιστικές δε της κοινωνικής πολιτικής, που είναι στην Ελλάδα όπως είπαμε περιορισμένες.

Όμως, στην ελληνική κοινωνία όμως οφείλουμε να συμπληρώσουμε και σύμφωνα με τα παραπάνω ότι οι Φορείς φροντίδας είναι αυτοί που φροντίζουν συγγενείς

2Μ. Στρατηγάκη “Το φύλο της Κοινωνικής Πολιτικής” και Μ. Στρατηγάκη “Πολιτικές για την ισότητα των φύλων στην Ευρωπαϊκή Ένωση”.

και φίλους που λόγω αρρώστιας, αναπηρίας ή προχωρημένης ηλικίας δεν μπορούν να αυτοσυντηρηθούν. «Η φροντίδα στην κοινότητα αποτελεί ουσιαστικά φροντίδα που παρέχεται από τα ανεπίσημα δίκτυα και κυρίως από την οικογένεια. Ο βασικός φορέας φροντίδας στην οικογένεια είναι η γυναίκα»³.

Ο ρόλος των γυναικών ως πρωταρχικών φορέων φροντίδας βρίσκεται στην καρδιά του όλου προβληματισμού για τη σύγχρονη παροχή φροντίδας, κυρίως δηλαδή, στην κοινότητα. Η θεώρηση της οικογένειας ως ανομοιογενούς ομάδας όπου οι αντιθέσεις και οι ανισότητες ανάμεσα στα δύο φύλα ενυπάρχουν και όπου, κατά πλειοψηφία, κυριαρχεί ένα πατριαρχικό μοντέλο με τα παιδιά και τις γυναίκες υποβιβασμένους σε μια κατώτερη θέση, αποτελεί τη βάση για την κατανόηση του κοινωνικού ρόλου των γυναικών ως φορέων φροντίδας.

Η φροντίδα που παρέχεται από τις γυναίκες, που αποτελούν 3 στους 4 φορείς φροντίδας, αποτελεί συνήθως μια πλήρους απασχόλησης ασχολία. Το γεγονός ότι πολλές γυναίκες αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την εργασία τους ή και να θυσιάσουν την καριέρα τους για να δώσουν φροντίδα σε δικά τους άτομα τις καθιστά εξαρτώμενες στα άλλα άτομα του νοικοκυριού ειδικά αν υπάρχουν ή ζουν σε όριο φτώχειας.

Το μήνυμα που μας έρχεται από έρευνες, όπως αυτές της Ungerson και του West, είναι διπλό, αφενός ότι η φροντίδα στην κοινότητα στην ταύτισή της με την οικογένεια δεν είναι η καλύτερη δυνατή για τα εξαρτώμενα άτομα και δεν βοηθά στην ανεξαρτητοποίησή τους, αφετέρου τα άτομα που παρέχουν φροντίδα ή είναι εν δυνάμει φορείς φροντίδας βλέπουν επίσης αρνητικά την αποκλειστική φροντίδα στην οικογένεια. Σήμερα γίνεται επίσης φανερό η όχι και τόσο ειδυλλιακή πραγματικότητα της φροντίδας στο σπίτι και με στοιχεία ερευνών τόσο στην Ελλάδα όσο και αλλού για την κακοποίηση ηλικιωμένων και αναπήρων από τους φορείς φροντίδας με πρώτη αιτία το άγχος, τις αντιθέσεις και τις οικονομικές δυσχέρειες.

Ο Parker (1989) θεωρεί αυξημένη τη συμμετοχή των ανδρών στη φροντίδα της άρρωστης συντρόφου τους αλλά διευκρινίζει ότι διαφορετικές σχέσεις φροντίδας, με άξονα το φύλο, συνδέονται με διαφορετικές μορφές φροντίδας. Οι περισσότερες έρευνες (όπως αυτή των Evadrou το 1990) ενώ παρουσιάζουν τον αντρικό πληθυσμό να

3Κούλα Λαμπροπούλου "Οι γυναίκες ως φορείς φροντίδας: σημασία και επιδράσεις στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής "

συμμετέχει στη διαδικασία της φροντίδας διατυπώνουν ότι υπάρχει διαφοροποίηση ως προς την καθημερινότητα και το είδος φροντίδας ανάμεσα στα δύο φύλα. Έτσι οι άνδρες είναι λιγότερο πιθανό να αναμειχθούν στην καθημερινότητα ενώ είναι περισσότερο πιθανό να κρατήσουν συντροφιά ή να διευκολύνουν χρηματικά.

Μέχρι σήμερα η αυξανόμενη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας δεν φαίνεται να έχει επιφέρει σημαντικές αλλαγές στη θέση των γυναικών στην οικογένεια, στον καταμερισμό εργασίας στο σπίτι και στη φροντίδα των παιδιών και κατά προέκταση και στη φροντίδα άλλων ατόμων.

Η φροντίδα πέφτει στα πλαίσια της οικογένειας, κύρια στις γυναίκες που όπως επισημαίνει η Μανιτάκη: *“Οι γυναίκες ασκούν έργο κοινωνικής πολιτικής και η κοινωνική πολιτική τις αγνοεί”*. Στην Ελλάδα μπορούμε κυρίως να αναφερόμαστε λιγότερο στο ρόλο της κρατικής πολιτικής στην αναπαραγωγή κυρίαρχων προτύπων φροντίδας και περισσότερο στην κυριαρχία αυτών των προτύπων λόγω έλλειψης ευαισθητοποίησης αλλά και πενιχρών προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής. Η οικογένεια στην Ελλάδα αποτελεί το βασικό χώρο παροχής φροντίδας. Η σύγχρονη αντιμετώπιση της παροχής φροντίδας που αναγνωρίζει την κοινότητα ως χώρο άσκησης κοινωνικής πολιτικής ουσιαστικά ταυτίζεται με τη φροντίδα στην οικογένεια και λιγότερο με την ανάπτυξη κοινωνικών υπηρεσιών σε τοπικό επίπεδο και δεν έχει ακολουθηθεί από μία ευαισθητοποίηση για τους φορείς φροντίδας. Στην Ελλάδα η ισχυρή δομή της πατριαρχικής κοινωνίας και οικογένειας καθιστά τις γυναίκες ένα *“υποκατάστατο”* των κοινωνικών υπηρεσιών.

Σε όλα τα καθεστώτα προνοιακού καπιταλισμού η διαπλοκή ιδιωτικού- δημοσίου αποτελεί συστατικό στοιχείο των προσωπικών υπηρεσιών, και πριν την κρίση του κράτους πρόνοιας. Μέσα στις σύγχρονες τάσεις ανάγεται σε κυρίαρχο στοιχείο, με έμφαση στη στήριξη και μεγαλύτερη αξιοποίηση του ιδιωτικού χώρου και της ανεπίσημης φροντίδας⁴. Στα πλαίσια του μη κρατικού τομέα και εκτός από τη στήριξη της ιδιωτικής κερδοσκοπικής πρωτοβουλίας, προβάλλεται η σημασία της ανεπίσημης φροντίδας και επανεκτιμάται ο ρόλος του μη κερδοσκοπικού και εθελοντικού τομέα. Στις χώρες με διευρυμένα προνοιακά συστήματα η μετατόπιση του κέντρου βάρους από την

⁴Όλγα Στασινοπούλου "Η αναδιάρθρωση των προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών. Η επικαιρότητα της ανεπίσημης φροντίδας και οι σύγχρονες διαπλοκές".

κρατική μέριμνα στην ανεπίσημη φροντίδα συνδυάζεται με την αναγνώριση των αναγκών των φορέων φροντίδας.

Ο ρόλος των γυναικών στην παροχή φροντίδας έχει επισημανθεί για την κοινωνική αναπαραγωγή, την οικογένεια και το κράτος πρόνοιας, καταγγέλλοντας τη συμβολή της κοινωνικής πολιτικής στην εδραίωση και αναπαραγωγή της ανισότητας των δύο φύλων και την εξάρτηση των γυναικών. Το σύγχρονο κράτος πρόνοιας προάγει και αναπαράγει ένα πρότυπο δόμησης του νοικοκυριού με αρχηγό και κύριο οικονομικό υπεύθυνο τον άνδρα. Η Land (1989) επισημαίνει ότι η εξάρτηση των γυναικών δομείται πάνω στο γεγονός ότι παρέχουν φροντίδα, ενώ τα δύο φύλα βιώνουν διαφορετικά την αποδοχή της από το κράτος και από την οικογένεια.

Η παράμετρος φύλο και η αναπαραγωγή ανισοτήτων κατά φύλο από την κοινωνική πολιτική αποτελεί ένα από τα κύρια ζητήματα του προβληματισμού για τη φροντίδα⁵. Οι υπάρχουσες υπηρεσίες απευθύνονται στη γυναίκα κατά κύριο λόγο ως φορέα φροντίδας. Η ένταση και η έκταση των εξαρτήσεων και των άγραφων συμβολαίων αμοιβαιότητας συνδυάζεται με την εδραίωση και αναπαραγωγή ανισοτήτων και διαφοροποιείται μέσα από τη διαπλοκή κοινωνικής τάξης, ηλικίας, φύλου και εθνότητας.

Οι σχέσεις φροντίδας του ανεπίσημου χώρου δεν παραμένουν εντός των τειχών του. Αναπαράγονται στις επίσημες κοινωνικές υπηρεσίες, παρεμβάλλονται στις συμβασιακές σχέσεις εργαζομένων και αποδεκτών, καθορίζουν και καθορίζονται από τον τρόπο με τον οποίο τα επαγγελματικά στελέχη και οι ειδικοί ερμηνεύουν το ρόλο και τη σημασία του. Οι επίσημες υπηρεσίες θεωρούν την ανεπίσημη φροντίδα ως μία σημαντική πηγή παράλληλη ή και συμπληρωματική των δικών κενών αλλά σίγουρα κάτω από τη δική τους ηγεμόνευση.

Μερικά από τα μηνύματα που παίρνουμε από τις επιστημονικές μελέτες είναι τα εξής :

□ Οι ανάγκες για φροντίδα διαφοροποιούνται μέσα από σειρά κοινωνικών, οικονομικών και δημογραφικών αλλαγών, αλλά και αυτές οι αλλαγές έχουν διαφορετική

⁵Ολγα Στασινοπούλου " Ζητήματα σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής"

έκταση και επιπτώσεις σε διαφορετικές περιοχές και πληθυσμούς, κάτω από την επίδραση πολιτισμικών παραγόντων.

□ Οι αντιλήψεις, η αυτοεκτίμηση του ρόλου φορέα φροντίδας καθώς και τα όρια της ανεπίσημης φροντίδας, δε συμπίπτουν με το ιδεατό και αναπαραγόμενο από τους νόμους και τις επίσημες πρακτικές μοντέλο.

□ Παρατηρείται χαλάρωση των κοινοτικών δεσμών, ιδίως σε αστικές περιοχές, ενώ διαφαίνονται αλλαγές και στον αγροτικό χώρο.

□ Οι σχέσεις φροντίδας μέσα στα οικογενειακά και συγγενικά δίκτυα έχουν συχνά έντονο ανταλλακτικό και εξουσιαστικό χαρακτήρα, αναπαράγοντας ανισότητες κατά φύλο και ηλικία.

□ Η διαπλοκή κράτους-οικογένειας αφορά τόσο τη μεταβίβαση βαρών στην οικογένεια όσο και την αναπαραγωγή “ οικογενειακών μορφών σχέσεων ” μέσα στις κρατικές και επίσημες κοινωνικές υπηρεσίες και πελατειακές εξαρτήσεις.

Η κοινωνική πολιτική της χώρας μας πρέπει να “ αποσκοπεί στην ενδυνάμωση και αναβάθμιση του οικογενειακού θεσμού, για να μπορεί η ελληνική οικογένεια κρατώντας την αυτονομία της να εκπληρώσει το ρόλο της και να προστατεύει και προάγει τα μέλη της, βοηθώντας και προάγοντας στη συνέχεια την ελληνική κοινωνία και το έθνος ” (Σχέδιο Νόμου 1991). Μόνο σε περίπτωση που η οικογένεια βρίσκεται σε κρίση και αδυνατεί να εκπληρώσει το έργο της, ή όταν αυτή το ζητήσει, παρεμβαίνει το κράτος. Μέσα από αυτές τις διατάξεις διαφαίνεται αύξηση του κρατικού ελέγχου, συγκεντροποίηση, κρατικοποίηση και ενίσχυση του υπολειμματικού, οικογενειοκρατικού μοντέλου της πρόνοιας, στα πλαίσια της οποίας λειτουργούν, ή μάλλον υπολειτουργούν, οι προσωπικές υπηρεσίες.

Το κράτος πρόνοιας αξιολογείται και γενικώς και σε σχέση με την οικογένεια. Ωστόσο η αξιολόγηση αυτή είναι σε αναφορά προς την αντιμετώπιση της μετεξέλιξης των ζητημάτων και της διαπλοκής τους, όπως και προς την αποτελεσματικότητα στην κατανομή της μετεξέλιξης αυτής και τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής παρά τη ρευστότητα που τελικά επικρατεί. Πρόκειται για αξιολόγηση που έχει καταστεί πρακτικά δύσκολη και που, για να έχει νόημα, θα έπρεπε να επικεντρωθεί σε κάποιο ζήτημα που

να είναι κομβικό τόσο για την κοινωνική πρόνοια όσο και για την οικογένεια. Ως τέτοιο κομβικό ζήτημα έχει προταθεί (CommaillleetMartin) εκείνο της παροχής φροντίδας προς όσους εξαρτώνται από αυτήν την φροντίδα, προκειμένου να επιβιώσουν σε συνθήκες μιας ανεκτής ποιότητας ζωής, συνθήκες που έτσι και αλλιώς προϋποθέτουν εξασφάλιση της αξιοπρέπειας των προσώπων και κοινωνική δικαιοσύνη. Οι τρόποι και ο βαθμός κοινωνικής παρέμβασης στο ζήτημα της φροντίδας (δηλαδή οι τρόποι και ο βαθμός κοινωνικοποίησης της φροντίδας) δεν είναι ανεξάρτητοι από το οικονομικό, το κοινωνικό, το πολιτισμικό πλαίσιο. Η Τζένσον (1997) έχει πολύ εύστοχα συνοψίσει το πολύπλοκο αυτό ζήτημα σε τρία ερωτήματα, από τις απαντήσεις στα οποία εξαρτάται τελικά και η σχέση μεταξύ οικογένειας και κράτος πρόνοιας: 1. **ποιος φροντίζει;** Η οικογένεια ή η κοινότητα ή η οικογένεια με βοήθεια από την κοινότητα; Πώς κατανέμεται η ευθύνη για φροντίδα στα μέλη της οικογένειας (ιδιαίτερα σε σχέση με το φύλο τους); 2. **ποιος πληρώνει;** Η οικογένεια ή το κράτος ή ο εργοδότης ή ποιος συνδυασμός αυτών. και 3. **πώς και πού παρέχεται η φροντίδα;** Στο σπίτι ή έξω από αυτό; Από μια δημόσια υπηρεσία ή από την αγορά ή από μια εθελοντική οργάνωση (και με ποια αναλογία);

Εδώ και λίγα χρόνια οι χώρες την νότια Ευρώπης έχουν έρθει στο προσκήνιο όσον αφορά στην ανάλυση της δημόσιας κοινωνικής πολιτικής. Έχοντας για πολύ καιρό παραλειφθεί από τη συγκριτική έρευνα, πρόσφατα προσέλκυσαν την προσοχή των μελετητών της κοινωνικής πολιτικής στο βαθμό που φαινομενικά παρέχουν ένα **πρότυπο**, το οποίο επιφυλάσσει σημαντικό ρόλο σε μια ισχυρή και ανθεκτική οικογένεια, η οποία υποτίθεται ότι αποτελούσε και εχέγγυο κατά του κοινωνικού αποκλεισμού, και το **οποίο** ασχολείται κυρίως με την οικογενειακή πολιτική στην Πορτογαλία, την Ισπανία, την Ιταλία και την Ελλάδα. Η μελέτη σε αυτό το σημείο χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος γίνεται του γενικού συστήματος κοινωνικής προστασίας στις νότιες ευρωπαϊκές χώρες με ειδική έμφαση στα μέτρα που απευθύνονται ειδικά στις οικογένειες. Το δεύτερο μέρος ασχολείται με άλλες πτυχές του προνοιακού καθεστώτος. Τα κράτη πρόνοιας της νότιας Ευρώπης μπορούν να χαρακτηριστούν ως μέση οδός σε σχέση με άλλα συστήματα κοινωνικής προστασίας⁶.

6Α. Μαράτου-Αλιπράτη " Οικογένειες και κράτος πρόνοιας στην Ευρώπη"

▪ **Ισχύουσες παροχές οικογενειακής πολιτικής**

Πιο αναλυτικά, ως προς τις παροχές σε παιδιά, τα λιγότερα γενναιόδωρα κράτη-μέλη της Ε.Ε. είναι η Πορτογαλία, η Ιταλία, η Ισπανία και η Ελλάδα.

Η Ελλάδα δεν είχε ποτέ μια σαφώς διατυπωμένη οικογενειακή πολιτική και οι οικογενειακές παροχές είναι ιδιαίτερα χαμηλές, παρόλο που οι πολυμελείς οικογένειες είναι ιδιαίτερα προστατευμένες με πολλούς τρόπους. Μαζί με την Ισπανία παρουσιάζει ένα από τα λιγότερο γενναιόδωρα προγράμματα υποστήριξης παιδιών. Στην Ιταλία δεν υπάρχει καμία καθολική παροχή για τα παιδιά. Η Πορτογαλία είναι η μόνη χώρα της νότιας Ευρώπης με καθολικές, ωστόσο περιορισμένες οικογενειακές παροχές.

Στην Πορτογαλία, την Ισπανία και την Ελλάδα ισχύει η άδεια μητρότητας με πλήρεις αποδοχές. Στην Ιταλία καλύπτεται μόνο το 80% των αποδοχών και δεν καλύπτονται οι αυτό-απασχολούμενες μητέρες. Η Ελλάδα δίνει τις πιο χαμηλές παροχές μητρότητας σε σύγκριση με άλλες χώρες της Ε.Ε.

Η συμφιλίωση μεταξύ οικογένειας και αμειβόμενης εργασίας δεν ευνοείται από το γεγονός ότι στα κράτη της νότιας Ευρώπης η μερική απασχόληση των γυναικών δεν είναι και πολύ συνηθισμένη. Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία της Eurostat, ενώ το 1995 ο μέσος όρος των γυναικών που είχαν μερική απασχόληση ήταν 31% στην Ε.Ε., τα ποσοστά για τις χώρες της νότιας Ευρώπης ήταν πολύ χαμηλότερα (Ελλάδα 8,4%, Ισπανία 16,6%, Ιταλία 12,7% και Πορτογαλία 11,6%).

Η έλλειψη δημόσιων υπηρεσιών για τα πολύ μικρά παιδιά, η έλλειψη οικονομικής ενίσχυσης για τις οικογένειες και οι περιορισμένες παροχές για τη συμφιλίωση μεταξύ οικογένειας και εργασίας αφήνει στις ίδιες τις οικογένειες την αντιμετώπιση των δυσκολιών. Στη νότια Ευρώπη σε μεγάλο βαθμό το κράτος πρόνοιας είναι η μεσογειακή μορφή οικογενειακής πρόνοιας που περιλαμβάνει ένα μεγάλο μέρος από υλικές και μη υλικές ενδοοικογενειακές μεταβιβάσεις.

Στο μεσογειακό οικογενειακό μοντέλο, η παροχή υπηρεσιών, όπως η φροντίδα για τα παιδιά ή για τους ηλικιωμένους, τις προσφέρουν κυρίως οι παντρεμένες γυναίκες από ισχυρό αίσθημα καθήκοντος, που είναι και η κινητήρια δύναμη του συστήματος. Η οικογενειακή αλληλεγγύη, η οποία περιλαμβάνει και τους συγγενείς αποτελεί την κύρια ευθύνη των γυναικών για την παροχή φροντίδας. Η ιδιαιτερότητα των χωρών της νότιας

Ευρώπης στον τομέα της οικογενειακής πολιτικής εντοπίζεται στο ότι θεωρούν δεδομένο ότι οι οικογένειες είναι σημαντικές στην παροχή υποστήριξης και υπηρεσιών στα εξαρτημένα άτομα.

Ένα από τα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας είναι η χαμηλή αναλογία της γυναικείας επαγγελματικής δραστηριότητας. Αυτό το χαρακτηριστικό μαζί με τη μεγάλη ανεργία των γυναικών παράγει χαμηλές αναλογίες απασχόλησης για τις γυναίκες. Τα διαφορετικά επίπεδα συμμετοχής των ανδρών και των γυναικών στην αγορά εργασίας συνδυάζονται και με συγκεκριμένες ευκαιρίες απασχόλησης που διαφέρουν κατά φύλο. Στην περίπτωση των ανδρών και των γυναικών κάτω των 25 ετών οι ανισότητες ως προς την ανεργία είναι πιο φανερές. Στην Ελλάδα, την Ιταλία, την Ισπανία και την Πορτογαλία οι αρχηγοί των νοικοκυριών έχουν λιγότερες πιθανότητες να είναι άνεργοι για μεγάλη χρονική διάρκεια απ' ό,τι στις πιο μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες. Η κάλυψη για τους άνδρες είναι αρκετά υψηλή ενώ για τις γυναίκες και τα νεαρά άτομα είναι πολύ χαμηλότερη. Οι περισσότερες γυναίκες και τα νεαρά άτομα έχουν πολύ επισφαλείς συμβάσεις εργασίας. Η προνομιακή θέση των αρχηγών οικογένειας στην αγορά εργασίας και ο αντίστοιχος αποκλεισμός των γυναικών και των νεαρών ατόμων συμβάλλει στη διατήρηση των πατριαρχικών χαρακτηριστικών στα μεσογειακά συστήματα πρόνοιας. Καθώς οι άνδρες αρχηγοί των οικογενειών παίρνουν "τη μερίδα του λέοντος" από τα οφέλη της πρόνοιας, τα νεαρά άτομα και οι μεσήλικες γυναίκες αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της ανεργίας.

Η συνδυασμένη επίδραση μιας μικρής γυναικείας συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό, ενός χαμηλού ρυθμού μισθωτής γυναικείας απασχόλησης και ενός κατά φύλο διαχωρισμού της αγοράς εργασίας, είναι η μικρή συμμετοχή των γυναικών στα εργατικά σωματεία. Επιπλέον ο αριθμός των γυναικών που έχουν κανονική εργασία σε σχέση με το σύνολο των απασχολουμένων είναι χαμηλότερος. Αυτό ενισχύει τους παραδοσιακούς ρόλους ανδρών και γυναικών και διατηρεί την πατριαρχική αρχή σύμφωνα με την οποία κυριαρχούν οι άνδρες στο δημόσιο χώρο, ενώ η διατήρηση της οικογενειακής αλληλεγγύης και της παροχής φροντίδας παραχωρούνται στις γυναίκες.

Μια από τις συνέπειες αυτής της κατάστασης είναι ότι τα εργατικά σωματεία της νότιας Ευρώπης κυριαρχούνται από άνδρες. Επομένως τα συμφέροντα των ανδρών φαίνεται να επικρατούν, ενώ συνήθως αγνοείται η οικογενειακή διάσταση. Αυτή η

προκατάληψη των εργατικών σωματείων ως προς το φύλο ίσως εξηγεί γιατί δεν πιέζουν για μέτρα συμφιλίωσης μεταξύ της οικογένειας και της εργασίας και γιατί οι γυναίκες αντιμετωπίζονται ως εργαζόμενες παρά ως μητέρες στις πολιτικές για την απασχόληση, παρόλο που τα οικογενειακά θέματα δεν διακυβεύονται.

Εξετάζοντας την ιδιαιτερότητα της νότιας Ευρώπης **παρατηρούμε**, ότι υπάρχει ένας φαύλος κύκλος μεταξύ της έλλειψης μέτρων οικογενειακής πολιτικής και της απουσίας αιτημάτων για την ύπαρξη τέτοιων μέτρων. Στις χώρες της νότιας Ευρώπης, η οικογενειακή αλληλεγγύη ταυτόχρονα εξηγεί και είναι αποτέλεσμα μιας μη ανεπτυγμένης οικογενειακής πολιτικής. Οι απαντήσεις σε νέες προκλήσεις, όπως η μεγαλύτερη συμμετοχή των γυναικών στο εργατικό δυναμικό, δεν αρθρώνονται μέσα από σαφή κρατική πολιτική, αλλά αντλούν από ιδιωτικούς συγγενικούς πόρους. Ένα από τα αποτελέσματα αυτής της κατάστασης πραγμάτων είναι η διατήρηση του προτύπου του άνδρα κουβαλητή της οικογένειας και γενικά η ενίσχυση της οικογένειας ως βασικού κοινωνικού θεσμού, παρόλο που αυτό μπορεί να συγκρούεται ανοικτά με πολιτικές ορθές διακηρύξεις περί ίσων ευκαιριών μεταξύ των δύο φύλων.

Ο υψηλός βαθμός διαχωρισμού κατά φύλο και εκείνος μεταξύ των εντός και εκτός στις αγορές εργασίας της νότιας Ευρώπης ήταν το αποτέλεσμα της μεταβιομηχανικής μετάβασης μπροστά στη μαζική είσοδο των γυναικών στο εργατικό δυναμικό.

Συμπερασματικά,

Οι χώρες της νότιας Ευρώπης παρουσιάζουν και ομοιότητες και διαφορές μεταξύ τους. Για παράδειγμα, η Ιταλία έχει μεγαλύτερη δημοκρατική εμπειρία από τα υπόλοιπα κράτη της νότιας Ευρώπης, στην Ισπανία το ποσοστό ανεργίας παρουσιάζεται πιο ακραίο, ενώ οι συντάξεις των ηλικιωμένων στην Ιταλία είναι γενναιόδωρες σε σχέση ευρωπαϊκά μέτρα και η Πορτογαλία από πολλές απόψεις διαφέρει ριζικά από τις άλλες χώρες της νότιας Ευρώπης, γιατί έχει πολύ υψηλό ποσοστό γυναικείας δραστηριότητας, ένα καθολικό σύστημα οικογενειακών επιδομάτων και σύστημα επιδότησης των νέων ανέργων που μένουν μόνοι τους.

Μια από τις βασικές διαφορές μεταξύ των χωρών της νότιας Ευρώπης και άλλων χωρών της κατηγορίας των συντηρητικών προνοιακών καθεστώτων, τα οποία έχουν

χαρακτηριστεί από τον Esping-Andersen (1999) ως "οικογενιοκεντρικά", αφορά στο βαθμό στον οποίο έχουν συγκεκριμένη οικογενειακή πολιτική. Στη νότια Ευρώπη θεωρείται αυτονόητο ότι τα νοικοκυριά φροντίζουν να παρέχουν φροντίδα στα μέλη τους και επομένως δεν δίνεται καμία έμφαση στην οικογενειακή πολιτική.

Έρευνες που έγιναν την περίοδο προηγούμενης δεκαετίας (δηλαδή τη χρονική περίοδο 1991 μέχρι 2000), δείχνουν ότι, οι παντρεμένες γυναίκες δεν έχουν πρόσβαση σε ουσιαστικά ισχυρό ατομικό εισόδημα. Αυτό δημιουργεί μια κατάσταση διπλής εξάρτησης ανδρών και γυναικών σύμφωνα με την οποία οι πρώτοι παρέχουν εισόδημα και οι δεύτερες φροντίδα. Αυτή η συμβιωτική σχέση εξηγεί, γιατί οι οικογενειακοί δεσμοί είναι τόσο στενοί στις χώρες της νότιας Ευρώπης.

Η αυξημένη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας επιβαρύνει ιδιαίτερα το σύστημα, καθώς διαπιστώνεται αδυναμία συμφιλίωσης των εργασιακών καθηκόντων με εκείνα για τη φροντίδα της οικογένειας. Γι' αυτό και μια από τις κρίσιμες μεταβλητές για την επιβίωση ή την εξάλειψη του προτύπου είναι η δύναμη και η ενεργή συμμετοχή του γυναικείου κινήματος στην αναζήτηση εναλλακτικών πολιτικών προτάσεων και προνοιακών μεταρρυθμίσεων.

Για την πιο εμπειριστατωμένη άποψη της παρούσας μελέτης θα γίνει ανάλυση των περιπτώσεων της Πορτογαλίας και της Ελλάδας οι οποίες είναι χώρες των οποίων ο προνοιακός χαρακτήρας του συγκροτημένου πολιτικού συστήματος τους προσιδιάζει⁷.

Πιο συγκεκριμένα, η αυξανόμενη συμμετοχή των γυναικών στην εργασία, τόσο στην Πορτογαλία όσο και στην Ελλάδα, οδηγεί, όπως έχει υποστηριχθεί, στην επικράτηση ενός νέου μοντέλου οικογένειας στο νότο: της "αποσπασματικής-σύμμεκτης μορφής οικογένειας διπλού εισοδήματος" η οποία σταδιακά αντικαθιστά την παραδοσιακή οικογένεια του άνδρα-κουβαλητή και μοναδικού υπεύθυνου για την επιβίωση της οικογένειας (Hantrais, 1997). Η μορφή αυτή βρίσκεται ανάμεσα στην παραδοσιακή και τη σύγχρονη οικογενειακή δομή (παρατηρείται δηλαδή μείξη παραδοσιακών και πιο σύγχρονων στοιχείων και συμπεριφορών), στην οποία και οι δυο γονείς σύζυγοι ή σύντροφοι συμμετέχουν ενεργά σ' όλους τους τομείς (αγορά εργασίας

7Μ. Στρατηγάκη "Πολιτικές για την ισότητα των φύλων στην Ευρωπαϊκή Ένωση". και Λ. Μαράτου-Αλιπράτη " Οικογένειες και κράτος πρόνοιας στην Ευρώπη".

και οικιακές εργασίες), ανεξάρτητα από την μορφή της σχέσης τους στην ιδιωτική σφαίρα.

Σχετικά με την κοινωνική πολιτική, στην Ελλάδα το 1975 έχουμε και το νέο Σύνταγμα που αναφέρεται στην προστασία της οικογένειας/γάμου/παιδιού, το νέο Οικογενειακό Δίκαιο που εισάγει την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών στο γάμο. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές αντικατοπτρίζουν το γεγονός ότι ο άνδρας δεν είναι πλέον η αδιαμφισβήτητη κεφαλή της οικογένειας και ο μοναδικός ή βασικός υπεύθυνος για την επιβίωση της οικογένειας. (Hantrais, 1995).

Η αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στη μισθωτή απασχόληση και στις δύο χώρες έχει επιφέρει αλλαγές ως προς την εργατική νομοθεσία, την κοινωνική ασφάλιση καθώς και σε άλλους τομείς της κοινωνικής σφαίρας. Η ύπαρξη κάποιων υπηρεσιών για την φροντίδα των παιδιών προσχολικής ηλικίας, των ηλικιωμένων ατόμων και των ατόμων με ειδικές ανάγκες, αποτελούν θετικά βήματα στην προσπάθεια για διευκόλυνση και εναρμόνιση της οικογένειας με την εργασία.

Στην Ελλάδα υπάρχουν περιορισμένες και μάλλον ανεπαρκείς υπηρεσίες φροντίδας και φύλαξης παιδιών προσχολικής ηλικίας. Το μεγαλύτερο μέρος των λειτουργιών παιδικής φροντίδας είτε παρέχονται από θεσμούς του ιδιωτικού τομέα ή από την ίδια την οικογένεια ή από την ίδια την οικογένεια. Έχουν θεσπιστεί διάφορες ρυθμίσεις που λαμβάνουν υπόψη τις υποχρεώσεις μέσα στο γάμο και τις υποχρεώσεις και τα καθήκοντα των γονέων απέναντι στα παιδιά τους (γονικές άδειες) και στοχεύουν στη συμφιλίωση της οικογένειας και της εργασίας στα πλαίσια της ισότητας ευκαιριών για την πρόσβαση των γυναικών στην αγορά εργασίας (Moussourou, 1994 και 1995 Simeonidou, 1996 Lohkamp-Himmighofen, 2000). Το 1992 η Ελλάδα εισάγει για τις μητέρες με παιδιά μέχρι έξι ετών τη γονική άδεια έως δύο χρόνια. Όμως το μέτρο αυτό έχει περιορισμένη αποτελεσματικότητα, γιατί εφαρμόζεται μόνο στις εργαζόμενες του δημόσιου τομέα και είναι χωρίς αποδοχές.

Πάντως στα τέλη της δεκαετίας του 90, οι ρυθμίσεις σχετικά με τις άδειες μητρότητας και τις γονικές άδειες (και για τους δυο γονείς) που εισάγονται, ψηφίζονται στα πλαίσια της εφαρμογής οδηγιών της Ε.Ε., εξασφαλίζουν ένα πλαίσιο μίνιμουμ παροχών και αφήνουν ελεύθερο το κάθε κράτος να εφαρμόσει τις δικές του επιλογές στη συνέχεια (Lohkamp-Himmighofen, 2000).

Στην Πορτογαλία οι έρευνες αποκαλύπτουν ότι οι στάσεις σχετικά με ρόλο των πατέρων ως προς τη φροντίδα των παιδιών αλλάζουν υπέρ μιας πιο συμμετρικής οικογενειακής αντίληψης, παρότι η κατανομή των οικιακών εργασιών στα πλαίσια της καθημερινής ζωής έχει ελάχιστα διαφοροποιηθεί σε σχέση με παλιότερα⁸. Επιπλέον, η Πορτογαλία πρόσφατα έλαβε μέτρα όσον αφορά στην άδεια πατρότητας – η οποία αποτελεί θεσμοθετημένο δικαίωμα και περιλαμβάνεται στο νόμο για την άδεια μητρότητας – σε μια προσπάθεια να διασφαλιστεί η ισότητα των δύο φύλων ως προς τις υποχρεώσεις στις οικογενειακές λειτουργίες. Η προσπάθεια αυτή δείχνει ότι οι διακρίσεις όσον αφορά στους ρόλους των δύο φύλων στην οικογένεια, όπως παραδοσιακά παρουσιάζονται στο μεσογειακό μοντέλο οικογένειας με δύο γονείς, σταδιακά αλλάζει και τείνει προς πιο σύγχρονα και ισότιμα σχήματα.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε, ότι και στις δύο χώρες η παραδοσιακή οικογένεια αρχίζει αργά μεν αλλά σταθερά να εξασθενεί εξαιτίας των αλλαγών στις ατομικές συμπεριφορές, που αντικατοπτρίζονται τόσο στις δημογραφικές εξελίξεις, όσο και στην επικράτηση, ευρύτητα, της οικογένειας διπλού εισοδήματος και του “ σύμμεικτου ” οικογενειακού μοντέλου.

Η παραδοσιακή οικογένεια του Νότου αντικαθίσταται από την οικογένεια που στηρίζεται οικονομικά εξίσου στον άνδρα και στη γυναίκα.

Στην Ελλάδα η οικογένεια και τα άτυπα δίκτυα αποτελούν τους κύριους φορείς παροχής φροντίδας στα πλαίσια ενός ευρύτερου προνοιακού συστήματος. Οι ενδείξεις είναι ότι η επιχειρούμενη αναδιάρθρωση σε επίπεδο μηχανισμών εδραιώνει και αναπαράγει το οικογενειοκρατικό μοντέλο, χωρίς ιδιαίτερη στήριξη για τους φορείς φροντίδας, με έντονες τάσεις μεγαλύτερου συγκεντρωτισμού και απουσία τάσεων αποκέντρωσης και ανάπτυξης υπηρεσιών στο τοπικό επίπεδο.

Σε αυτό το σημείο οφείλει να ειπωθεί ότι κάθε προνοιακό μοντέλο, ειδικά της Νότιας Ευρώπης στο οποίο ανήκει και η χώρα μας, από την μία πλευρά φαίνεται να συγκροτείται από την οικογένεια και τα άτυπα δίκτυα, από την άλλη όμως πλευρά συναρτάται άμεσα από την οικονομική κατάσταση της με την οποία συνδέεται η εκάστοτε χώρα. Για τούτο είναι επιτακτική η ανάγκη διερεύνησης της οικονομικής

8Α. Μαράτου-Αλιπράτη " Οικογένειες και κράτος πρόνοιας στην Ευρώπη"

κατάστασης και των παραγόντων που συντελούν σε αυτήν μέσα σε ένα ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο όπως είναι αυτό της οικονομικής κρίσης την οποία η χώρα διανύει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο «ΈΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ» :

Το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης ήρθε στην εκπνοή της παγκοσμιοποίησης μαζί με την εξάπλωση του νεοφιλελευθερισμού από ότι ανακλύπει, μιας και η παγκόσμια κατάσταση των κρατών, μέσα από την ολοένα περισσότερη εξειδίκευση σε όλους τους τομείς της παραγωγής, ειδικά στον τομέα των υπηρεσιών όσον αφορά την Ελλάδα, ανάγκασε τα κράτη να μπουν στο παιχνίδι των διεθνών, παγκοσμιοποιημένων αγορών με αποτέλεσμα την σταδιακή αλλαγή του διεθνούς οικονομικού συστήματος σε ένα σύστημα αυτοματοποιημένων, ανεξάρτητων, αυτόνομων αγορών οι οποίες αυτορυθμιζόμενες υποδαύλισαν την παγκόσμια χρηματοπιστωτική οικονομική κατάσταση.

Τι είναι όμως η οικονομική κρίση; Τι οδήγησε στην δυσχερή οικονομική κατάσταση την Ελλάδα με αποτέλεσμα να μην μπορεί να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της τόσο στο εσωτερικό της όσο και στους δανειστές; Η οικονομική κρίση πρόκειται για ένα προσωρινό στάδιο οικονομικής δυσλειτουργίας της χώρας; Πώς συνδέεται με το διεθνή πολιτικό και οικονομικό σκηνικό; Αυτά θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε στα παρακάτω κεφάλαια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : «ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ» :

Στο παρόν κεφάλαιο συνοψίζονται τα δύο είδη διαφορετικής εστίασης και ερμηνείας πρίσματα όπου το ένα κάνει λόγο για ενδογενείς αιτιότητες και το άλλο για εξωτερικούς καταστροφολογικούς για την οικονομία της χώρας παράγοντες.

Η επίσημη οπτική περιορίζεται στην διεφθαρμένη συμπεριφορά της πολιτικής διοίκησης όσον αφορά την οικονομική διαχείριση των πόρων της χώρας η οποία συνδυάστηκε με τις αποκρύψεις των στατιστικών στοιχείων της χώρας, από μεθόδους της σύγχρονης λογιστικής. Δηλαδή, όπως ανακαλύφθηκε από την Κομισιόν το 2010, η Ελλάδα το 1999 – 2000 επί κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ, προσκομίστηκαν αλλοιωμένα στατιστικά στοιχεία τα οποία ανέφεραν μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος προκειμένου η χώρα να μπει στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Όπως αποδείχτηκε είχε γίνει μετατόπιση του δημοσίου ελλείμματος στο δημόσιο χρέος με αποτέλεσμα η “μαύρη τρύπα” της ελληνικής οικονομίας να μεγαλώνει αργά και σταθερά μεν αλλά κεκαλυμμένα δε. Ακόμα και η ανάπτυξη την δεκαετία του 2000 δεν ήταν δυνατή να εξισορροπήσει το ισοζύγιο εσόδων και εξόδων εφόσον παρεμβάλλονταν συνεχώς μη διατηρήσιμοι παράγοντες όπως «δημοσιονομικές ανισορροπίες και ασθενής ανταγωνιστικότητα»⁹.

Η δεύτερη οπτική αφορά 1. τους εξωτερικούς παράγοντες χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου, και της διεθνούς κερδοσκοπίας σε βάρος της Ελλάδας, 2. των νομοθετικών αντιθέσεων συγκρότησης της Ευρωζώνης και 3. της εσφαλμένης πολιτικής του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου στις διακρατικές διαπραγματεύσεις γύρω από την πρόληψη (στην περασμένη δεκαετία – δεκαετία του 2000) αλλά πλέον και την αντιμετώπιση της αναμενόμενης – τωρινής πια – οικονομικής κρίσης.

Καταληκτικά λοιπόν : οι πρώτες αναλύσεις εστιάζουν στο πρόβλημα κράτους – κρατισμού, ενώ οι δεύτερες, ενόψει παγκοσμιοποίησης, στον νεοφιλελευθερισμό των ανεξέλεγκτων αγορών και της αυστηρής πειθαρχίας στο Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης.

⁹ : “Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, *Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. *Βασίλης Πεσμαζόγλου*, “Ελληνική κρίση και ΟΝΕ: τα όρια της κοινοτικής αλληλεγγύης”. Σελ. 371.

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : ΕΝΔΟΓΕΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΞΩΓΕΝΕΙΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ
ΣΥΝΕΒΑΛΑΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ**

1) Θεωρητική διάσταση – Μια εισαγωγή.

Το παρόν κείμενο πρόκειται για μια μεθοδολογική προσπάθεια κριτικής αποτίμησης και αξιολόγησης των προσεγγίσεων για το φαινόμενο των χρηματοοικονομικών κρίσεων. Παρουσιάζονται και αναλύονται συγκριτικά οι θεωρητικές προσεγγίσεις των χρηματοοικονομικών κρίσεων. Με την συγκριτική αυτή ανάλυση προκύπτει η καταλληλότητα των θεωριών της πολιτικής οικονομίας να ερμηνεύσουν και να αποκρυσταλλώσουν με κάθε δυνατή σαφήνεια το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης των χωρών της Ευρωζώνης που έχουν πληγεί από αυτήν, καθώς επίσης και η ικανότητα της πολιτικής οικονομίας να προτείνει λύσεις για την εξάλειψη της κρίσης.

Ωστόσο επισημαίνεται, όπως είναι συνετό σε κάθε συγκριτική μελέτη ανάλυσης ότι οι χρηματοοικονομικές κρίσεις διαφοροποιούνται, εξαιτίας της λεγόμενης παγκόσμιας χρηματοοικονομικής ολοκλήρωσης των οικονομιών, που διαφέρουν μεταξύ τους σε δύο ζωτικής σημασίας για κάθε χώρα σημεία : στην διεθνή οικονομική εξειδίκευση, που θα δούμε πολύ παρακάτω, και στον καταμερισμό εργασίας. Για αυτό τον λόγο κάθε χώρα έχει διαφορετική μορφή χρέους, αλλά παρά τούτο το γεγονός, εντοπίζονται κοινά χαρακτηριστικά ανάμεσα στις χώρες που έχουν υποστεί οικονομική ύφεση.

Με λίγα λόγια, συνοπτικά, εδώ, επιχειρείται επιτυχώς μέσα από μια συγκριτική μεθοδολογική προσπάθεια, η αποδόμηση ή η έμφαση στην ανεπάρκεια καταλληλότητας των μέχρι τώρα προσεγγίσεων – θεωριών των χρηματοοικονομικών κρίσεων, για την διαύγαση και αποκρυστάλλωση, την ερμηνεία, και την επίλυση του φαινομένου της οικονομικής κρίσης που έχει εξαπλωθεί σε παγκόσμιο επίπεδο.

Κατόπιν, εντοπίζονται οι διαφορετικές μορφές χρέους ανάμεσα στις χώρες της Ευρωζώνης που έχουν χτυπηθεί από την κρίση μετά την εξάπλωση της από τις ΗΠΑ, και στην συνέχεια συγκριτικά παρατηρούνται τόσο οι διαφορές και τα κοινά σημεία των χωρών αυτών, όσο και οι παράγοντες που συνετέλεσαν στην επίδραση της διεθνούς κρίσης στις χώρες της Ευρωζώνης, όπως και οι παράγοντες που συντηρούν αυτή την

κρίση, η οποία σύμφωνα πάντα με την προσέγγιση της Πολιτικής Οικονομίας δεν είναι απλό αποτέλεσμα απαντών οικονομικών σοκ που διατάραξαν την γενική παγκόσμια οικονομία.

Εν κατακλείδι, υποστηρίζεται με επιχειρήματα η θέση ότι το πλέον κατάλληλο μοντέλο – θεωρητικό εργαλείο για τον προαναφερόμενο στόχο (ερμηνεία και ικανότητα απόδοσης ικανοποιητικής πρότασης – λύσης της κρίσης) είναι η Πολιτική Οικονομία της Ρόζας Λούξεμπουργκ, «με το κράτος ως αναχρηματοδότη τελευταίας προσφυγής, εις βάρος της μη χρηματοοικονομικής – πραγματικής οικονομίας»¹⁰. Όλα αυτά θα αναλυθούν παρακάτω, μιας και είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον να δούμε διάφορες προσεγγίσεις ή τρόπους θέασης της κρίσης που διέπει την Ευρωζώνη εν έτει 2012, ανάμεσα σε διαφορετικούς Οικονομολόγους και διαφορετικές εστιάσεις.

Εντούτοις, θα αναφερθούμε τόσο στην διαφοροποίηση της μορφής των χρεών ανάμεσα στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες του Νότου της Ευρωζώνης, όσο και στις κριτικές των ανεπαρκών προτύπων που προσεγγίζουν θεωρητικά της χρηματοοικονομικές κρίσεις. Όμως τα βασικά σημεία στα οποία θα αποδοθεί εξέχουσα έμφαση είναι : 1. οι παράγοντες που οδήγησαν ή ιδεοτυπικά οδηγούν στην οικονομική ύφεση και κρίση, και 2. τα θεωρητικά μοντέλα Πολιτικής Οικονομίας, καθώς επίσης και ο τρόπος που αποτυπώνεται το φαινόμενο της χρηματοοικονομικής κρίσης, όπως το ανάλογο μοντέλο Πολιτικής Οικονομίας της Λούξεμπουργκ. Άλλωστε ο τρόπος προσέγγισης του φαινομένου της χρηματοπιστωτικής κρίσης της δεκαετίας του 2000 καθιστά την παραπάνω θεωρητική προσέγγιση πιο επίκαιρη και διαχρονική από ποτέ.

Εισάγοντας την θεωρητική διάσταση της μελέτης, η πηγή του κακού ξεκίνησε από το γεγονός ότι τα κράτη χρηματοδότησαν τις τράπεζες στην αρχή του 19^{ου} αιώνα όταν εκείνες κινδύνευσαν να χρεοκοπήσουν. Έτσι αναπτύχθηκε και εξαπλώθηκε το τραπεζικό σύστημα, και σε περιπτώσεις κρίσεις το κράτος λειτουργεί «στον τραπεζικό τομέα ως αναχρηματοδότης – δανειστής τελευταίας προσφυγής»¹¹.

¹⁰ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. JanToporowski, “Η χρηματοοικονομική ιδιαιτερότητα της Ελλάδας: Πώς η θεωρία των χρηματοοικονομικών κρίσεων αποτελεί κακό οδηγό για τις χρηματοοικονομικές κρίσεις και γιατί η πολιτική οικονομία μπορεί να το καταφέρει καλύτερα”. Σελ. 37.*

¹¹ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. JanToporowski, “Η χρηματοοικονομική ιδιαιτερότητα της Ελλάδας: Πώς η θεωρία των*

Οι τράπεζες είχαν αυτονομηθεί πλήρως και είχαν ξεχυθεί στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές. Με την έλευση λοιπόν της κρίσης το μοντέλο του «αναχρηματοδότη τελευταίας προσφυγής» επανεφαρμόστηκε με πολύ μεγάλο δημοσιονομικό κόστος, ειδικά στην Ελλάδα. Τεράστια ποσά διατέθηκαν για την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών σε μια προσπάθεια να ρυθμιστεί η εγχώρια αγορά. Βάσει αυτού του μοντέλου που ανήκει στην Ρόζα Λούξεμπουργκ, οι κυβερνήσεις εξαρτώνται από το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα – κοινώς τις διεθνείς αγορές – για την χρηματοδότηση των δανείων τους. Ο λόγος είναι πολύ απλός : επειδή ο τραπεζικός τομέας συντηρεί και διατηρεί το συσσωρευμένο κεφάλαιο στις πλούσιες κι ανεπτυγμένες χώρες, το οποίο επενδύει με μορφή χρηματοδότησης στις φτωχότερες χώρες και αναπτύσσει περεταίρω κέρδος ως άλλη μορφή επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Επιπλέον σύμφωνα με την Λούξεμπουργκ ερμηνεύεται πολύ καλά και η περίπτωση της Ελλάδας κατατάσσοντάς την στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, μιας και ο πρωτογενής και δευτερογενής τομέας παραγωγής έχει καταρρεύσει στην χώρα, τομείς που είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένοι εκτός του τριτογενούς τομέα υπηρεσιών στις χώρες του Ευρωπαϊκού Βορρά.

Βάσει του μοντέλου αυτού επίσης εστιάζεται μια ανισομέρεια σχετικά με την εγχώρια και εξωτερική επιχειρηματική δράση. Δηλαδή οι ξένες επιχειρήσεις συχνά αποφεύγουν την φορολογία ασχολούμενες με σύγχρονους τομείς της οικονομίας, και οι εγχώριες επιχειρήσεις, όντας παραδοσιακές, επωμίζονται τα σκληρά φορολογικά μέτρα και το εξωτερικό χρέος που αφήνουν οι ξένες επιχειρήσεις στην εγχώρια αγορά με την μορφή οικονομικού κενού.

Έτσι, «η φαινομενική μεροληψία υπέρ των επιχειρήσεων συγκαλύπτει μια καταπιεστική συγκέντρωση δανειακών και φορολογικών βαρών στα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις του παραδοσιακού τομέα»¹². Η λύση σε αυτή την κατάσταση είναι η εισροή ξένου συναλλάγματος στην εγχώρια αγορά, από ξένους επενδυτές. Αντί αυτού όμως οι

χρηματοοικονομικών κρίσεων αποτελεί κακό οδηγό για τις χρηματοοικονομικές κρίσεις και γιατί η πολιτική οικονομία μπορεί να το καταφέρει καλύτερα”. Σελ. 48.

¹² : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. *Jan Toporowski*, “Η χρηματοοικονομική ιδιαιτερότητα της Ελλάδας: Πώς η θεωρία των χρηματοοικονομικών κρίσεων αποτελεί κακό οδηγό για τις χρηματοοικονομικές κρίσεις και γιατί η πολιτική οικονομία μπορεί να το καταφέρει καλύτερα”. Σελ. 49.

ξένες επενδύσεις παρακωλύονται από τις πολιτικές αναταράξεις και την κρίση εμπιστοσύνης στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα σε σχέση με τις διεθνείς αγορές.

Ένας άλλος οικονομολόγος όμως, ο Toporowski, διακρίνει ότι πλέον δεν είναι το ζήτημα η σύγχρονη ή η παραδοσιακής μορφή στους τομείς της οικονομίας με τους οποίους ασχολούνται οι επιχειρηματικές δράσεις, αλλά ο διαχωρισμός έγκειται στην διαταξική κατάσταση της κοινωνίας. ***Το ζήτημα δηλαδή εκτός από πολιτικό και οικονομικό, είναι στην βάση του κοινωνικό.*** Αυτό σημαίνει ότι λόγω του αποπληθωρισμού της οικονομίας, ο πλούτος των μεγάλο-αστών επιχειρηματιών μειώθηκε, δεδομένου ότι η επιχειρηματική κουλτούρα επιβάλλει επενδύσεις και συνεχή ρευστότητα του οικονομικού κεφαλαίου το οποίο επανεπενδύεται και αυξάνεται. Η τάξη των επιχειρηματιών ειδικά στην Ελλάδα ανέκαθεν αδιαφορούσαν για την περιουσιακή σταθερότητα, σε αντίθεση με την μεσαία τάξη η οποία επιδιώκει διαχρονικά να προσιδιάζει η μορφή της ζωής της και η ποιότητά της σε αυτή των ανωτέρων στρωμάτων. Αυτός είναι ο στόχος της και τον επιτυγχάνει με την σταδιακή απόκτηση περιουσιακών στοιχείων τα οποία τα χρησιμοποιεί ως τεκμήρια για την κοινωνική κινητικότητα της ειδικά σε περιόδους χρηματικής αστάθειας ή επισφάλειας. Με αυτό τον τρόπο, η μεσαία τάξη η οποία στηρίχτηκε στον πληθωρισμό των περιουσιακών στοιχείων που κατέκτησε, εν μέσω κρίσης βρέθηκε να βαρύνεται με υπερβολικό χρέος (όπως η εκτόξευση των επιτοκίων των στεγαστικών ή καταναλωτικών δανείων και τα λοιπά) το οποίο προσπαθούν και προτιμούν να εξοφλήσουν προτού προχωρήσουν στην κατανάλωση περαιτέρω διαθέσιμων πόρων ή προϊόντων. Τέλος, είναι και η εργατική τάξη η οποία είναι αντιμέτωπη με το φαινόμενο της ανεργίας, και της οικονομικής ανασφάλειας (και όχι απλής επισφάλειας όπως η μεσαία τάξη), μιας και η κοινωνική πρόνοια στην Ελλάδα όχι μόνο δεν αναπτύσσεται περισσότερο αλλά αντιθέτως μειώνεται σταθερά και εμφανέστατα. Εδώ λοιπόν εισάγεται το ζήτημα του ποιος πληρώνει, ποιος δεν πληρώνει και ποιος τελικά έχει την δυνατότητα να πληρώσει για την αποπληρωμή τόσο των δανείων όσο και του γιγάντιου δημόσιου χρέους και του δημοσιονομικού ελλείμματος μέσω φορολογικής πολιτικής.

Εν τέλει δηλαδή, δυστυχώς, το ζήτημα άπτεται του ποια τάξη θα πληρώσει παρά τα ζητήματα ρευστότητας χωρίς να έχει υπαιτιότητα, διότι το χρέος και το έλλειμμα στην

Ελλάδα προέκυψε στον δημόσιο τομέα και δεν μεταφέρθηκε από τον ιδιωτικό όπως σε όλες τις άλλες ευρωπαϊκές περιπτώσεις του νότου.

2) Η Οικονομική διάσταση.

Αρχικά, οφείλουμε να αναφέρουμε τις διαφορές ανάμεσα στις κρίσεις των διάφορων κρατών. Το κοινό χαρακτηριστικό ανάμεσα στις χώρες που υπέστησαν ύφεση και υπόκυψη στην κρίση, συμπεριλαμβανομένου και της Ελλάδας, ήταν η χρηματοοικονομική απορύθμιση της αγοράς τους και η έλλειψη ανταγωνιστικότητας. Στην Ισλανδία για παράδειγμα η κρίση επήλθε από το άνοιγμα του ιδιωτικού τομέα στις χρηματιστηριακές αγορές του εξωτερικού, δηλαδή «η ξένη εταιρική χρηματοδότηση»¹³, ενώ στις ΗΠΑ ξέσπασε από την φούσκα της αγοράς κατοικιών, δηλαδή από την υπερχρέωση του ιδιωτικού τομέα από στεγαστικά δάνεια και την ίδια κατανάλωση κεφαλαίου παρά τις ίδιες σταθερές και ανοδικές δαπάνες. Δηλαδή περιπτώσεις όπως οι δύο παραπάνω, της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, που αποτελούν τον γεωγραφικό χάρτη της Νότιας Ευρωζώνης, είναι χαρακτηριστικές για να σκιαγραφηθεί το γεγονός ότι το ιδιωτικό χρέος, μεταβιβάστηκε μέσω των τραπεζών στο δημόσιο χρέος, με αποτέλεσμα η αγορά να μην αντέξει και να καταρρεύσει. Ειδικά στην περίπτωση των ΗΠΑ, η κρίση εξαπλώθηκε και επηρέασε πολύ γρήγορα τον Ευρωπαϊκό χώρο εξαιτίας του ότι η Ηνωμένες Πολιτείες είχαν «απορροφήσει τα 2/3^α της αξίας των συνολικών πλεονασμάτων της παγκόσμιας οικονομίας. Τα πλεονάσματα αυτά τα γεννούσαν καθαροί αποταμιευτές – δηλαδή χώρες που αποταμίευαν περισσότερο από ότι επένδυναν: η Κίνα, η Γερμανία, η Ιαπωνία, η Σαουδική Αραβία, η Ρωσία και άλλες»¹⁴. Στην Ιρλανδία η βάση της κρίσης ήταν η απότομο άνοδος των στεγαστικών δανείων, και η κατάρρευση του συστήματος στην αγορά ακινήτων. Στη Γερμανία η όποια κρίση ήταν το αποτέλεσμα πολιτικής ιμπεριαλιστικής οικονομικής στρατηγικής, από την φιλοδοξία της διατήρησης των γερμανικών τραπεζών σε ηγετική θέση στον ευρωπαϊκό τραπεζικό και χρηματοοικονομικό τομέα. Όλες αυτές οι περιπτώσεις όμως είναι αποτελέσματα υπερχρέωσης του ιδιωτικού τομέα και η μετάβαση του ιδιωτικού χρέους στο δημόσιο όχι

¹³ : **“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης**, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. **JanToporowski**, “Η χρηματοοικονομική ιδιαιτερότητα της Ελλάδας: Πώς η θεωρία των χρηματοοικονομικών κρίσεων αποτελεί κακό οδηγό για τις χρηματοοικονομικές κρίσεις και γιατί η πολιτική οικονομία μπορεί να το καταφέρει καλύτερα”. Σελ. 48.

¹⁴ : **“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης**, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. **Κωστής Βαϊτσός**, “Ελληνική και παγκόσμια οικονομική κρίση: Αναπτυξιακές Διαστάσεις σε ένα διεθνές πλαίσιο αλληλεξάρτησης”. Σελ. 336.

αποτέλεσμα διόγκωσης του δημόσιου χρέους από λάθος δημοσιονομικές πολιτικές όπως στην Ελλάδα.

Μιλώντας συγκριτικά για το οικονομικό κραχ του 1929, με τα μέτρα που είχαν ληφθεί για την ανάκαμψη και που θα αναφέρουμε στην συνέχεια, και στην τωρινή οικονομική κρίση, επικρίνονται κατά κόρον τα μέτρα που έχουν ληφθεί εν έτει 2007 – 2012 ως ακατάλληλα και ανεπαρκή για την επίλυση αυτής της κρίσης.

Πάνω σε αυτό, οφείλουμε να παραθέσουμε ότι οι προϋποθέσεις για να ξεπεραστεί η τότε ύφεση : «η παραμονή στον κανόνα του χρυσού, η περικοπή των μισθών και η μείωση των δημοσίων δαπανών»¹⁵. Σε μια κατάσταση κατά την οποία, δεν υπάρχει αντίκρισμα ανάμεσα στον χρυσό της χώρας και στο χρήμα το οποίο διακινείται μέσα στην αγορά της, καταλαβαίνουμε απόλυτα το μέγεθος της *φούσκας* που δημιουργείται στο εσωτερικό των κρατών εν έτει 2012 με την ταυτόχρονη διεθνοποίηση των εγχώριων χρηματοπιστωτικών αγορών σε παγκόσμιο επίπεδο, και κατ' επέκταση τον βασικό λόγο για τον οποίο τα κράτη, το ένα μετά το άλλο καταρακουλούν στην ύφεση, μη έχοντας ακόμα και την δυνατότητα τύπωσης χρηματικού συναλλάγματος για την επανεκκίνηση των αγορών τους. Επομένως, υπάρχουν αμφιβολίες για το κατά πόσο και το πόσο σύντομα μπορεί να ξεπεραστεί η τωρινή οικονομική κρίση. Η εποχή που διανύεται σήμερα προσεγγίζει σε αυτό που αποκαλούν οι χρηματιστές «buyingopportunity»¹⁶. Με οικονομικούς όρους δηλαδή, η εν λόγω κρίση δεν πρόκειται για μια κρίση που αντανακλά αποτυχημένες εφαρμογές στρατηγικών της αγοράς, αλλά είναι αποτέλεσμα στρεβλών κινήτρων και σκοπιμοτήτων των υποκειμένων δράσης – των διάφορων τυχάρπαστων κερδοσκόπων επενδυτών – στην διαδικασία συμμετοχής τους στις αγορές.

Από μια άποψη σύμφωνα με τα παραπάνω, τα εφαρμόσιμα μέτρα δεν εγγυώνται την οποιαδήποτε ανάκαμψη ή ακόμη κι αν την επιτύχουν δεν εγγυώνται την σταθερότητα της παγκόσμιας οικονομίας και την πιθανότητα επανεμφάνισης μιας παρόμοιας οικονομικής κρίσης εφόσον έχει διεθνή, παγκοσμιοποιημένο χαρακτήρα στον χρηματοπιστωτικό πυρήνα της.

¹⁵ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. *Βασίλης Δρουκόπουλος*, “Οικονομική Κρίση : Αίτια και ανίχνευση των προοπτικών”. Σελ. 98.

¹⁶ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. *Βασίλης Δρουκόπουλος*, “Οικονομική Κρίση : Αίτια και ανίχνευση των προοπτικών”. Σελ. 98.

Πάμε να επιχειρήσουμε τώρα μια καθαρή οικονομολογική προσέγγιση πολιτικής οικονομίας η οποία επιχειρεί επιτυχώς και εν ολίγοις εξηγεί το πρόβλημα του δημοσίου ελλείμματος και δημοσιονομικού χρέους στην Ελλάδα. Περιλαμβάνει επαρκώς και με απόλυτη σαφήνεια το πλαίσιο μέσα στο οποίο η Ελλάδα ενέδωσε στην ύφεση του διεθνούς οικονομικού σκηνικού, προσδιορίζοντας με λεπτομέρεια αφενός τις πολιτικές εξελίξεις, οι οποίες τοποθέτησαν την Ελλάδα στην παρούσα δυσχερή οικονομική κατάσταση, κι αφετέρου όλους τους παράγοντες οι οποίοι συνετέλεσαν στην έλευση της οικονομικής κρίσης της χώρας.

Τονίζεται ότι από το 2009 ήταν εμφανές, οι παγίδες της χρεοκοπίας της οποίας υπεύθυνοι ήταν το ογκώδες δημόσιο έλλειμμα και το δημόσιο χρέος καθώς επίσης και η ανικανότητα της χώρας να δανειστεί από τις διεθνείς αγορές, μιας και η χώρα υστέρησε από το 2007 που διαφαινόταν η κρίση σε αξιοπιστία και φερεγγυότητα εξαιτίας των εγχώριων πολιτικών στρατηγικών της τότε ηγεσίας. Υπογραμμίζεται ότι η αδυναμία της Ελλάδας να πειθαρχήσει στους όρους της συνθήκης του Μάαστριχτ (που θα αναφερθούν παρακάτω) υποκίνησε την άνοδο της κερδοσκοπίας με την μορφή εξαγοράς χρηματοοικονομικών παραγώγων (ή ασφάλιστρων κινδύνου – CDS [creditdefaultswaps]) της Ελλάδας από τη μεριά «κατόχων παγκόσμιου πλούτου» σε διακρατικό επίπεδο (π.χ. Γερμανία). Η εξαγορά δηλαδή του χρέους της Ελλάδας με την μορφή χρηματοπιστωτικών παραγώγων – ομολόγων, αυτόματα σήμαινε και την επένδυση για εκμετάλλευση των εναπομεινάντων πόρων της χώρας. Πάνω σε αυτή τη λογική, κάτι στο οποίο αποδίδεται ιδιαίτερη έμφαση είναι το γεγονός ότι ένας σημαντικός παράγοντας που καθόρισε αυτήν την οικονομικά τραγική εξέλιξη για τη χώρα ήταν η ανικανότητα της πολιτικής ηγεσίας να ανανεώσει το μοντέλο ανάπτυξης της από το 1980 και μετά. Αν και κάτι τέτοιο συνέβαινε θα υπήρχε η επιθυμητή ανάπτυξη προκειμένου να εκμεταλλεύεται η χώρα για λογαριασμό της τους πόρους της και όχι να τους υποθηκεύσει για ένα διογκωμένο χρέος το οποίο δημιουργήθηκε από την εσφαλμένη πολιτική των κυβερνήσεων από την δεκαετία του '80 έως σήμερα.

Επισημαίνεται επίσης ότι οι κίνδυνοι της χρεοκοπίας και της επικείμενης κερδοσκοπίας ακούμπησαν πάνω στην κρίση των ελληνικών κρατικών ομολόγων, με αποτέλεσμα ο αλλεπάλληλος δανεισμός μέσω αυτών των ασφαλιστρών κινδύνων των ελληνικών ομολόγων (CDS [creditdefaultswaps]) να οδηγήσει στην αύξηση του

επιτοκίου των δανείων, την ανικανότητα της Ελλάδας να αποπληρώσει, την υποβάθμιση του χρηματοπιστωτικού συστήματος και εν κατακλείδι τον αποκλεισμό της χώρας από τις διεθνείς αγορές ομολόγων. Υπό το χείλος λοιπόν τις υποτιθέμενης χρεοκοπίας, η κυβέρνηση (2009) στράφηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΔΝΤ. Περιττό να ειπωθεί βεβαίως ότι η χρεοκοπία δεν αποτελεί πρόβλημα διότι «το Μάιο του 2010 οι κυβερνήσεις της Ευρωζώνης συμφώνησαν τελικά στην δημιουργία ενός σταθεροποιητικού ταμείου 720 δις. Ευρώ για τις αγορές ομολόγων των κυβερνήσεων της Ευρωζώνης»¹⁷. Αυτό είναι κάτι πολύ σημαντικό γιατί δημιουργήθηκε η προοπτική ενός συστήματος για τη ρύθμιση των αγορών, παρά τα όσα ισχυρίζονταν λαϊκιστικά οι κυβερνήσεις της ρευστής πολιτικής κατάστασης από το 2010 έως σήμερα. Η ανταπόκριση ήταν άμεση υπό το φόβο της εξάπλωσης της δημοσιονομικής κρίσης της Ελλάδας και σε άλλες χώρες της Ευρωζώνης. Ωστόσο και εδώ ο μηχανισμός στήριξης και τα μέτρα που ζήτησε το ΔΝΤ να εφαρμοστούν αμφισβητούνται εμφανώς, και μάλιστα επικρίνεται ο όρος που ήταν η προϋπόθεση δανεισμού της Ελλάδας και δεν ήταν άλλος από την «αξιόπιστη εφαρμογή του Μνημονίου Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής»¹⁸. Το Μνημόνιο περιλαμβάνει : 1. περικοπές δαπανών, 2. απορρύθμιση της αγοράς εργασίας, 3. επίπονες αλλαγές στο ασφαλιστικό σύστημα για εργαζόμενους και συνταξιούχους και 4. ενίσχυση του ανταγωνισμού στις αγορές. Το παράδοξο είναι ότι το 4^ο δεν μπορεί να υπάρξει με την εφαρμογή των υπόλοιπων τριών μέτρων. Σε αυτό υπάρχει εστίαση κυρίως : στην αποτυχία της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο αναλύονται διεξοδικά όλοι οι παράγοντες που έφεραν την Ελλάδα σε κατάσταση οικονομικής κρίσης σε βάθος χρόνου της τελευταίας τριακονταετίας παρακάτω.

Εδώ μας αφορά ότι η φοροδιαφυγή και η αντιπαραγωγική εκμετάλλευση των δημόσιων πόρων προς όφελος των επιχειρηματιών κερδοσκόπων συντηρεί την

¹⁷ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. JanToporowski, “Η χρηματοοικονομική ιδιαιτερότητα της Ελλάδας: Πώς η θεωρία των χρηματοοικονομικών κρίσεων αποτελεί κακό οδηγό για τις χρηματοοικονομικές κρίσεις και γιατί η πολιτική οικονομία μπορεί να το καταφέρει καλύτερα”.* Σελ. 45 – 46.

¹⁸ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. Γιώργος Αργεΐτης, “Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας : Αποτυχία της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης”.* Σελ. 181.

κατάσταση των δημόσιων ελλειμμάτων και την σταθερή αύξηση του δημόσιου χρέους εξαιτίας του ότι μέσω των παραπάνω πρακτικών της παραοικονομίας απορυθμίζεται το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της χώρας. Έτσι η δράση του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας, έχει σαν αποτέλεσμα το πρόβλημα της χώρας για περαιτέρω ανάπτυξη, για ανταγωνιστικότητα και για ανικανότητα δημιουργίας θέσεων εργασίας, οι οποίες θα απορροφούσαν την ανεργία και θα ανέβαζαν το βιοτικό επίπεδο των εργαζομένων, κάνοντας την εγχώρια αγορά να επανεκκινηθεί.

Επιπροσθέτως, η Ελλάδα παγιδεύτηκε στις διεθνείς χρηματαγορές που εμφάνισαν την τάση κερδοσκοπίας. Αυτό έγινε διότι εφόσον η Συνθήκη του Μάαστριχτ δέσμευε τη χώρα, κι εκείνη προσανατολίστηκε σε δανεισμό από άλλες αγορές. Όμως οι διεθνείς αγορές προσέφεραν χρηματοδότηση σύμφωνα με τις εκτιμήσεις ρίσκου ιδιωτικών οίκων αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας των χωρών! Οι εκτιμήσεις ρίσκου για την πιστοληπτική ικανότητα των χωρών είναι οι εκτιμήσεις κατά το πόσο η χώρα αυτή θα έχει τη δυνατότητα αποπληρωμής και εξόφλησης των δανείων που παίρνει. Κάθε χώρα όμως, σε αυτή την περίπτωση η Ελλάδα, χρησιμοποιεί τις τράπεζες ως βασικό μηχανισμό κυκλοφορίας κεφαλαίου στην αγορά, κι εφόσον το δημοσιονομικό σύστημα είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το τραπεζικό σύστημα, όλη η διακίνηση χρήματος γίνεται μέσω τραπεζών. Στην ελληνική περίπτωση λοιπόν, η υποβάθμιση των οίκων εκτίμησης πιστοληπτικού κινδύνου, όπως ήταν φυσικό, εκτόξευσε τα επιτόκια δανεισμού στο ζενίθ, καθώς αυξήθηκαν τα ασφάλιστρα κινδύνου κρατικών ελληνικών ομολόγων (CDS [creditdefaultswaps]) τα οποία πουλήθηκαν στις διεθνείς αγορές προκειμένου να καλυφθεί το έλλειμμα και το δημόσιο χρέος με στόχο η αγορά να ανακάμψει.

Όμως η ανάκαμψη δεν φαίνεται στον ορίζοντα, εφόσον η συνεχής διαρροή πληροφορήσης, και μια ολόκληρη στρατηγική των διεθνών μέσων, για την αδυναμία αποπληρωμής του χρέους, οδήγησε σε απανωτές υποβαθμίσεις της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας, στην αύξηση του τόκου των επιτοκίων των ομολόγων (spreads), στην αύξηση των επιτοκίων του δανεισμού και στον αποκλεισμό της χώρας από τις αγορές κεφαλαίου.

Η οικονομική πολιτική της σταθερότητας που επιβάλλεται στο όνομα του Ευρώ και ως μέσο εξυπηρέτησης του ανύπαρκτου, ευρωπαϊκού συμφέροντος, φαίνεται να εξυπηρετεί πρωτίστως τα εθνικά συμφέροντα μιας μικρής ομάδας χωρών, κυρίως της

Γερμανίας, όπως αποτυπώνεται με την αύξηση του εμπορικού της πλεονάσματος, ενώ αποδομεί οικονομίες με χαμηλή ανταγωνιστικότητα, όπως οι χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου αλλά ακόμα και της Γαλλίας. Η στάση της Γερμανίας στη δημοσιονομική κρίση της Ελλάδας δείχνει την θέση της να μην επιτρέψει θεσμικές αλλαγές στο οικοδόμημα της ΟΝΕ, που θα υπονόμωσαν την ηγεμονία της και τα εθνικά της συμφέροντα. Το εμπορικό της πλεόνασμα ίσως να είναι απλά το μέσο για να περάσει ο νεομερκαντισμός της Γερμανίας στο δεύτερο στάδιο της εξαγοράς εθνικών οικονομιών σε κρίση»¹⁹.

Σύμφωνα λοιπόν με όλα τα παραπάνω, ακόμα και η, *σύμφωνη με τη δική μας*, θέση του Αργείτη εδώ όπως και άλλων οικονομολόγων πολιτικής οικονομίας, στο θέμα εφαρμογής του Μνημονίου είναι ότι η εφαρμογή του θα προκαλέσει ακόμα μεγαλύτερη κοινωνική και οικονομική ζημία. Η ύφεση θα επιδεινωθεί όπως και : το βιοτικό επίπεδο μεγάλου μέρους του πληθυσμού, η αγορά εργασίας, η οικονομική κατάσταση μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων και το ποσοστό της ανεργίας.

«Συνεπώς, η εφαρμογή του ΜΟΧΠ [Μνημονίου Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής], ακόμη κι αν τελικά “διασώσει” την Ελλάδα από την πιθανή χρεοκοπία, επιτυγχάνοντας τη δημοσιονομική προσαρμογή που “διασφαλίζει” την αξιοπιστία της χώρας και την επιστροφή της στις διεθνείς αγορές κεφαλαίου, θα το έχει πετύχει με τεράστιο οικονομικό και κοινωνικό κόστος και υπερβολικό δανεισμό ελπίδας από το μέλλον, εξαντλώντας τα αποθέματα αισιοδοξίας της πλειονότητας των Ελλήνων. Οι πιθανότητες προσδιορίζονται από την αυστηρότητα της δημοσιονομικής και εισοδηματικής λιτότητας, το βάθος της οικονομικής κρίσης και την θεσμική, αν συμβεί, προσαρμογή της Ε.Ε. και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας στη σημερινή δημοσιονομική κρίση»²⁰.

Επιπλέον, το πραγματικό πρόβλημα στην Ελλάδα κυρίως είναι ότι κάθε χρόνο παρουσιάζει σταθερό έλλειμμα της τάξης του 6% και αυτό οφείλεται στην ανικανότητα

¹⁹ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. *Γιώργος Αργείτης*, “Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας : Αποτυχία της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης”. Σελ. 189.

²⁰ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. *Γιώργος Αργείτης*, “Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας : Αποτυχία της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης”. Σελ. 191.

εξισορρόπησης των εξόδων δημοσίων δαπανών και των εσόδων, όπου δεν μπορούν να ισοσκελιστούν λόγω της ανικανότητας εύρεσης εναλλακτικών εισοδηματικών πολιτικών στρατηγικών εκτός από αυτή της άμεσης φορολογίας σε μισθωτούς και συνταξιούχους και της έμμεσης φορολογίας σε είδη κατανάλωσης που πλήττουν ακόμα περισσότερο τη μεσαία τάξη και ανεβάζουν τον πληθωρισμό.

Επιμένοντας στα φορολογικά μέτρα, αναδύεται η διαπλοκή της πολιτικής ηγεσίας και του κεφαλαίου από την κατάδειξη της φοροασυλίας των πλουσιότερων και μεσαίων επιχειρηματικών τάξεων. Για τούτο οι οικονομολόγοι κάνουν λόγο για την επιτακτική ανάγκη δημιουργίας ενός ενιαίου φορολογικού συστήματος προκειμένου να υπάρχουν ουσιαστικά έσοδα που θα μειώσουν το έλλειμμα τουλάχιστον στο 3% ετησίως, εφόσον το 10 με 20% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού έχει φοροασυλία και δεν πληρώνει φόρους. Επιπροσθέτως, σκάνδαλο αποτελεί το γεγονός ότι η φοροδιαφυγή των πλουσιότερων κοινωνικά στρωμάτων αποδεικνύεται από τις φορολογικές δηλώσεις, όπου στην κατηγορία των πάνω από 80.000€ υπάρχει ένα μηδενικό ποσοστό. Τετάρτη φοροδιαφυγής αποτελούν τα εξής :

«1. το σύστημα των επιδομάτων στο Δημόσιο, που σε κατηγορίες καλά αμειβόμενων, είναι συνήθως πολλαπλάσιο των μισθών και φορολογείται με ειδικό τρόπο. Το ίδιο συνέβη με τις επιχειρήσεις συγκεκριμένων κλάδων. Οι τράπεζες, οι κατασκευαστικές εταιρείες, οι ναυτιλιακές και αρκετές άλλες φορολογούνται με ειδικό καθεστώς.

2. Διαμορφώθηκε ένα σύνθετο και εκλεπτυσμένο σύστημα προκειμένου να φοροαπαλάσσονται τα υψηλά εισοδήματα κατά την κατανάλωσή τους. Έτσι μια βίλα ή ένα σκάφος, εάν χαρακτηριστεί ως τουριστικής χρήσης, φορολογείται τεκμαρτά με ένα ασήμαντο ποσό κάθε χρόνο.

3. Δωρεές σε φιλανθρωπικές ομάδες ή φιλόπτωχα ταμεία, τα οποία δεν υπόκεινται σε έλεγχο, και συνεπώς μπορούν να εκδίδουν πλαστές αποδείξεις, μειώνουν δραστικά το φορολογητέο εισόδημα.

4. Οι αγορές και η κατασκευή σπιτιών πέρα από το δηλωμένο εισόδημα δικαιολογούνται με “δάνεια φίλων”, δάνεια από τράπεζες ή εισαγωγή συναλλάγματος.

5. Το σύνολο της πολύ μεγάλης ακίνητης περιουσίας μπορεί να διασπάται σε πολλές υπεράκτιες εταιρείες. Εν κατακλείδι, καθώς το φορολογικό σύστημα αποκτούσε τεκμήρια ή το “πόθεν έσχες”, σύνθετες ρυθμίσεις διασφάλιζαν την ακύρωσή τους»²¹.

Από όλα τα παραπάνω προκύπτει ότι η βασική αιτία της σημερινής δημοσιονομικής κρίσης είναι όχι μόνο μια αλυσίδα οικονομικών γεγονότων και πολιτικών στρατηγικών, αλλά κυρίως η αδυναμία ισοσκελίσης του προϋπολογισμού. Το πραγματικό πρόβλημα δηλαδή δεν αφορά το ύψος των δαπανών που όλες οι κυβερνήσεις έκαναν λόγο, αλλά στην ανικανότητα της πολιτικής ηγεσίας να εξασφαλίσει περισσότερα σημαντικά κρατικά έσοδα από τα ευκατάστατα ελληνικά κοινωνικά στρώματα, τα οποία φοροδιαφεύγοντας εξασφαλίζουν την σταθερότητα του ετήσιου δημοσίου ελλείμματος, και της διόγκωσής του. Όπως αναφέρει και ο Αργεΐτης, σε προηγούμενο κείμενο προς ανάλυση για την παρούσα εργασία, η επιχειρηματική τάξη επιδιώκει συσσώρευση πλούτου μέσα από άνομες διαδικασίες όπως είναι η φοροδιαφυγή, η απόκρυψη εισοδημάτων, ακόμα και η προώθηση πολιτικών περί διανομής εισοδήματος προς όφελος της και τα λοιπά. Οι επιχειρηματίες ή οι πιο εύποροι εν γένει : 1^ο αποκρύπτοντας το πλεονάζον κεφάλαιο, 2^ο βγάζοντας συνάλλαγμα στο εξωτερικό κάνοντας επενδύσεις όπου μετά η Ελλάδα εισάγει τα προϊόντα που ούτως ή άλλως δεν θα εξάγονταν, 3^ο απολαμβάνοντας φοροασυλία, μη καταβάλλοντας έσοδα για το κράτος επιβαρύνοντας το δημοσιονομικό έλλειμμα και διαταράσσοντας το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, 4^ο εκμεταλλευόμενοι το κεφάλαιό τους για την επανεπένδυση του στην αγορά, αποκτώντας γρήγορο κέρδος χωρίς να δημιουργούν θέσεις εργασίας και τέλος 5^ο σε συνδυασμό με το κράτος που προσπαθεί να μειώσει το έλλειμμά του με λάθος – άκυρα οικονομικά μέτρα δημοσιονομικής πολιτικής, συμβάλλουν στην δημιουργία των εξής αποτελεσμάτων : αυξάνεται η έμμεση φορολογία (ΦΠΑ) στους απλούς καταναλωτές, ανεβαίνει ο πληθωρισμός, αυξάνονται οι τιμές, μειώνονται οι μισθοί, κατεβαίνει το βιοτικό επίπεδο των μεσαίων στρωμάτων, αυξάνεται η ανεργία και φυσικά αυξάνεται η κοινωνική δυσαρέσκεια που σε πολλές περιπτώσεις οδηγεί σε πολιτική αστάθεια και οικονομική επισφάλεια των αγορών.

²¹ : “Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. Γιώργος Σταθάκης, “Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας”. Σελ. 199 - 200.

Έτσι μετά από όλα αυτά, προτείνεται ως λύση στο πραγματικό πρόβλημα της εξισορρόπησης του δημόσιου ελλείμματος με τα έσοδα, «η διαμόρφωση μιας αξιόπιστης δημόσιας διοίκησης και η εισαγωγή ενός ενιαίου και καθολικού φορολογικού συστήματος ευρωπαϊκού τύπου»²².

Η ελληνική οικονομική κρίση συγκυριακά συνέπεσε με την διεθνή οικονομική κρίση που ξέσπασε στις ΗΠΑ και εξαπλώθηκε με ραγδαίους ρυθμούς στην παγκόσμια αγορά. Η οικονομική πολιτική των ΗΠΑ μπορεί να επηρέασε το παγκόσμιο οικονομικό σκηνικό αλλά σύμφωνα με την άποψη του Βαϊτσοῦ ἔτσι ὅπως αναφέρεται στο ἔργο : [“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάννα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011, Κωστής Βαϊτσος, “Ελληνική και παγκόσμια οικονομική κρίση: Αναπτυξιακές Διαστάσεις σε ένα διεθνές πλαίσιο αλληλεξάρτησης”. Σελ. 329 – 345.], δεν ήταν υπαίτια για την κρίση που πλήττει την Ελλάδα από το 2008.

Προς απόδειξη τούτου, ο ίδιος διεξάγει μια λεπτομερή επισκόπηση των οικονομικών διαδικασιών, συνθηκών και εξελίξεων στις ΗΠΑ, (που είναι περιττό να αναφερθούν εδώ στα πλαίσια της παρούσας εργασίας λόγω όγκου πληροφοριών αλλά και εστίασης στην ελληνική περίπτωση), και κατόπιν ταύτης αποδείξεως του παραπάνω αναλύει τον μηχανισμό της λογικής πάνω στην οποία αυξάνονται τα ελλείμματα της ελληνικής οικονομίας. Αυτόν το συλλογισμό θα ακολουθήσουμε και εμείς στο παρόν κεφάλαιο.

Εδώ λοιπόν υποστηρίζεται, ότι κυρίως ενδογενείς παράγοντες ἦσαν οι καταλύτες – αίτια για το ξέσπασμα μιας ανεξέλεγκτης και άνευ προηγουμένου κρίσης πρωτίστως στην ελληνική κοινωνία και δευτερευόντως στην ελληνική οικονομία. Μάλιστα η κρίση που ταλανίζει την Ελλάδα από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 2000 θεωρείται από αρκετούς οικονομολόγους φυσικό επακόλουθο των δημοσιονομικών ανισορροπιών που υπάρχουν στην χώρα εδώ και τρεις δεκαετίες. Εν συνεχεία, ανιχνεύονται οι προοπτικές που υπάρχουν και εκτίθεται το εξαγόμενο συμπέρασμα. Τούτο είναι ότι με οικονομική λογική και αριθμητικά κριτήρια, στην πιο αισιόδοξη οπτική, μέσα από πολύ σοβαρή χάραξη μέτρων ουσιαστικής ανάπτυξης από την πολιτική ηγεσία, η οποιαδήποτε

²² : “Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάννα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. Γιώργος Σταθάκης, “Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας”. Σελ. 205.

επιδιωκόμενη ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας δεν θα είναι πριν το 2016, ενώ τα ποσοστά της ανεργίας θα είναι σταθερά εκτοξευμένα στα ύψη τουλάχιστον έως το 2020.

Πιο αναλυτικά, οι ενδογενείς αιτίες που ως θέμα χρόνου οδήγησαν στην ύφεση της ελληνικής οικονομίας, αφορούν την αποδυναμωμένη παραγωγική βάση σε συνδυασμό με τα επίπεδα απασχόλησης – ανεργίας και το αρνητικά ανισόρροπο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (ΙΤΣ) ρυθμίζεται και προκύπτει από τις παραγωγικές δυνατότητες της χώρας, τις δημοσιονομικές δαπάνες και τις δαπάνες των εισαγωγών, ενώ η μεγέθυνση του δημοσίου τομέα, έφερε ελλείμματα στις ΔΕΚΟ και σε άλλους οργανισμούς που ενισχύονταν από το κράτος.

Ως εκ τούτου, με οικονομικούς όρους, ο δημοσιονομικός τομέας και το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών είναι σε άμεση εξάρτηση και αλληλεπίδραση το ένα με το άλλο, και το ΙΤΣ αντιστοιχεί στην καθαρή αποταμίευση της χώρας. Δηλαδή, «η καθαρή αποταμίευση της χώρας προκύπτει και επηρεάζεται από τις δημόσιες και ιδιωτικές δαπάνες σε σχέση με τις αντίστοιχες απολαβές»²³. Επομένως, όσο πιο μεγάλο είναι το έλλειμμα στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (ΙΤΣ), τόσο μεγαλύτερο γίνεται το δημοσιονομικό έλλειμμα. Επιπλέον, το έλλειμμα επηρεάζεται και από το κεφάλαιο που διοχετεύεται στο εξωτερικό αντί να επανεπενδύεται στο εσωτερικό της χώρας και ιδανικά στην αγορά εργασίας.

Όμως δεν είναι μόνο αυτό. Υπάρχουν ακόμα δύο παράμετροι στην λειτουργία της οικονομίας κάθε χώρας: «το ρίσκο της συναλλαγματικής ισοτιμίας, και το ρίσκο της φερεγγυότητας του δημοσίου διεθνούς δανεισμού – δηλαδή το πιστωτικό ρίσκο. Στο καθένα από αυτά τα δύο αντιστοιχεί ασφάλιστρο κινδύνου (CDS) των κρατικών ομολόγων»²⁴.

Στην πρώτη παράμετρο, με την Ελλάδα να είναι εντός ONE και Ευρωζώνης, ο συναλλαγματικός κίνδυνος καλύφθηκε από την σταθερότητα του δυνατού ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος. Στη δεύτερη παράμετρο ρίσκου όμως οι αποφάσεις της

²³ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. Κωστής Βαϊτσός, “Ελληνική και παγκόσμια οικονομική κρίση: Αναπτυξιακές Διαστάσεις σε ένα διεθνές πλαίσιο αλληλεξάρτησης”. Σελ. 339.*

²⁴ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. Κωστής Βαϊτσός, “Ελληνική και παγκόσμια οικονομική κρίση: Αναπτυξιακές Διαστάσεις σε ένα διεθνές πλαίσιο αλληλεξάρτησης”. Σελ. 340.*

πολιτικής σκηνής επέτρεψαν το γεγονός της άρσης της αξιοπιστίας της χώρας, και ακριβώς αυτό το ρίσκο σχετίζεται άμεσα με το δανεισμό για την κάλυψη των ελλειμμάτων στο ΙΤΣ. Έτσι, επηρεάστηκαν τα ασφάλιστρα κινδύνου των ελληνικών ομολόγων, και σαν ντόμινο αλληλεπίδρασαν με τα επιτόκια των τόκων δανεισμού αποκτώντας, τα τελευταία, συνεχή και επικίνδυνα ανοδική τάση. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται : «Με όρους της διεθνούς αγοράς, ελλείμματα του ΙΤΣ της τάξης του 4% - 5% ως προς το ΑΕΠ συνήθως οδηγούν μια χώρα πολύ κοντά στην ζώνη κινδύνου, όπου αμφισβητείται η συνολική παραγωγική της ικανότητα και η ανταγωνιστικότητα των εγχώριων εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών, Μετά την είσοδο στην Ευρωζώνη, το ελληνικό έλλειμμα στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών συνέχισε να ανεβαίνει πέρα του 5% του ΑΕΠ, φθάνοντας πολύ γρήγορα στο 14 – 15% το 2007 και 2008»²⁵.

Με άλλα λόγια, το κόστος των πολιτικών ευθυνών είναι τεράστιο αν αναλογιστούμε ότι κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 2000, η οικονομία εξαντλούσε ακόμα και τους πόρους της δάνειο – χρηματοδότησης που χορηγούνταν για να γίνει ανανέωση του κεφαλαίου – ανακεφαλαιοποίηση στην αγορά! Δηλαδή η οικονομία όχι μόνο απορροφούσε στις υποτιθέμενες δαπάνες τους πόρους που χρειάζονταν για να συντηρηθεί η χώρα, αλλά η *μαύρη τρύπα* του συνεχώς αυξανόμενου ελλείμματος (λόγω της διεφθαρμένης πολιτικής διοίκησης του αλληπάλληλου δικομματισμού επί τριακονταετίας) απορροφούσε και το κεφάλαιο που χρειαζόταν για την ανατροφοδότηση της αγοράς εργασίας. «Η οικονομία εισήλθε σε ένα στάδιο που κατανάλωνε ακόμα και πόρους που ήταν απαραίτητοι για την ανανέωση του ήδη συσσωρευμένου παραγωγικού της κεφαλαίου. Η δημόσια και ιδιωτική κατανάλωση είχε συμπίεσει τις συνολικές αποταμιεύσεις από σχεδόν 20% στο 1995, στο 7% το 2007 και σε πλήρη κατάρρευση το 2009»²⁶. Επιπλέον, όσον αφορά το σχέδιο διάσωσης από την κρίση, ο Βαϊτσος αποδεικνύεται πολύ γλαφυρός, αποκαλύπτοντας τις πραγματικές διαστάσεις του ελληνικού χρέους. Αναφέρει ότι από τη μία η Ελλάδα παίρνοντας το

²⁵ : **“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης**, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. **Κωστής Βαϊτσος**, “Ελληνική και παγκόσμια οικονομική κρίση: Αναπτυξιακές Διαστάσεις σε ένα διεθνές πλαίσιο αλληλεξάρτησης”. Σελ. 340.

²⁶ : **“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης**, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. **Κωστής Βαϊτσος**, “Ελληνική και παγκόσμια οικονομική κρίση: Αναπτυξιακές Διαστάσεις σε ένα διεθνές πλαίσιο αλληλεξάρτησης”. Σελ. 341.

δάνειο των 110 δις. Ευρώ αρχικά με την εφαρμογή του Μνημονίου κέρδισε χρόνο. Ωστόσο υπογραμμίζει πως η συμφωνία βάσει της οποίας έγινε η διάθεση της χρηματοδότησης περιλαμβάνει επεικώς επαχθείς όρους για την Ελλάδα και ευνοϊκότετους όρους για τους δανειστές. Βέβαια η Πορτογαλία η οποία δάνεισε την Ελλάδα διαφέρει από την περίπτωση της Γερμανίας, καθόσον η πρώτη δάνεισε τη χώρα μας με χαμηλότερους τόκους από αυτούς που δανειζεται η ίδια από τις διεθνείς αγορές. Σε αντίθεση με την Πορτογαλία, η Γερμανία φαίνεται να έχει αδράξει την ευκαιρία με την υπερχρέωση της Ελλάδας προς όφελος της, μιας και φροντίζει να εκταμιεύεται σταδιακά το ποσό των δανείων προκειμένου να διαφυλάττονται τα εθνικά πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα της. Σχετικά τώρα με τους όρους της δανειακής σύμβασης αξίζει να σημειωθεί και το γεγονός ότι :

«Σε μερικές περιπτώσεις, το τίμημα που οι δανειστές (?) καλούνταν να πληρώσουν συνεπάγονταν και την εκχώρηση εθνικών τους κυριαρχικών δικαιωμάτων σε κρίσιμους τομείς. Η εμπειρία του παρελθόντος, στο πολιτικό πλαίσιο προηγούμενων αιώνων, περιλαμβάνει ακραία παραδείγματα, όπως στην περίπτωση της Αιγύπτου, κι άλλων χωρών, που κλήθηκαν να πληρώσουν αυστηρότατα πρόστιμα, ακόμα και σε περιόδους ειρήνης. Π.χ. η εκχώρηση της διώρυγας του Σουέζ στη Μεγάλη Βρετανία, καθώς και του Χονγκ – Κονγκ από τους Κινέζους, στη δεύτερη περίπτωση ως «επανορθώσεις για τον πόλεμο του οπίου». Στην τρέχουσα περίπτωση υπήρξαν οι γνωστές προκλητικές γερμανικές αναφορές για τα ελληνικά νησιά»²⁷, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι η ελληνική πολιτική διοίκηση πρέπει να σταθεί αντάξια των διαπραγματεύσεων του εθνικού της συμφέροντος.

Συνοπτικά, αναλύεται με ακρίβεια ο τρόπος λειτουργίας του ελληνικού πολιτικού σκηνικού με οικονομικούς όρους. Το εξαιρετικό κείμενο του Βαϊτσοειδικά, που εστιάζει πάνω σε αυτό για παράδειγμα, αποτελεί κατά την γνώμη μου ένα πρόσταγμα συνειδησιακό που παραπέμπει τόσο στην αφύπνιση του απλού αναγνώστη αναδεικνύοντας από οικονομολογική οπτική τα πράγματα, όσο και στην ανάληψη

²⁷ : **“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”**, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάντα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. **Κωστής Βαϊτσος**, “Ελληνική και παγκόσμια οικονομική κρίση: Αναπτυξιακές Διαστάσεις σε ένα διεθνές πλαίσιο αλληλεξάρτησης”. Σελ. 342 – 343.

πολιτικών ευθυνών για αλλαγή πλεύσης στην εγχώρια πολιτική που ασκείται ίδια παρά την κομματική εναλλαγή στην εξουσία.

Όπως αναφέρει και στην κατακλείδα του, επιβάλλεται η πολιτική διοίκηση να δράσει σε : «διαφορετικό πλαίσιο, όσον αφορά στους θεσμούς, στην ανεργία και στις δομές λειτουργίας της πραγματικής οικονομίας. Αυτά προϋποθέτουν σοβαρή πολιτική ευθύνη και λογοδοσία, καθώς και μείζονες κοινωνικές αποφάσεις για την εξασφάλιση ευνοϊκότερων προοπτικών για τις μέλλουσες γενεές και για τη θέση και τον ρόλο της χώρας στην Ευρώπη»²⁸.

Εμείς δεν μένει να προσθέσουμε τίποτε άλλο.

²⁸ : **“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης**, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. **Κωστής Βαϊτσός**, “Ελληνική και παγκόσμια οικονομική κρίση: Αναπτυξιακές Διαστάσεις σε ένα διεθνές πλαίσιο αλληλεξάρτησης”. Σελ. 345.

3) *Η Νομική – Θεσμική νομοθετική διάσταση [περιορισμοί των Συνθηκών εντός ΟΝΕΙ]*

Αρχικά υποστηρίζεται η θέση ότι ενώ κατηγορούνται οι ελληνικές κυβερνήσεις ότι επιδεικνύουν πλήρη ανικανότητα, οι λάθος πολιτικές των ηγετών των κρατών της Ευρωζώνης αλλά και η ελλιπής νομοθετική δομή των θεσμών της Ευρωζώνης, διαφαίνεται να είναι υπαίτιες για την επικείμενη κι αναμενόμενη κρίση. Το πρόβλημα της κρίσης στις ευρωπαϊκές χώρες δεν είναι το δημόσιο χρέος, το οποίο είναι ο λόγος του ελλείμματος σε σχέση με το εθνικό εισόδημα, μιας και μιλάμε για υπερχρέωση του ιδιωτικού τομέα και των νοικοκυριών, αλλά το χρέος το οποίο αρνούνται να αγοράσουν και να επαναρευστοποιήσουν στην αγορά οι κεντρικές τράπεζες, με άλλα λόγια το επίπεδο του χρέους που δεν μπορεί να ανακεφαλαιωποιηθεί στην αγορά μέσω των τραπεζών. Πριν την συνθήκη του Μάαστριχτ οι κεντρικές τράπεζες μπορούσαν να αγοράζουν ομόλογα που εξέδιδαν οι κυβερνήσεις και να καλύπτουν τις υποχρεώσεις των χωρών με την ρίψη κεφαλαίου στην αγορά εξασφαλίζοντας την κίνησή της, δηλαδή αγοράζοντας και πουλώντας κρατικά ομόλογα για να διατηρείται σταθερή η αγορά. Όμως, με την συνθήκη του Μάαστριχτ απαγορεύθηκε οι κεντρικές τράπεζες των κρατών να καλύπτουν τις υποχρεώσεις των δημόσιων χρεών τους, και ο δανεισμός που γινόταν σε εγχώριο νόμισμα, και επέτρεπε στην οικονομία να παραμένει σταθερή αποφεύγοντας την χρεοκοπία μέσω κάποιας νομισματικής πολιτικής (όπως νομισματική υποτίμηση κτλ) τώρα επρόκειτο να είναι μόνο εξωτερικός. Για τούτο δημιουργήθηκε ο υπερεθνικός θεσμός της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, η οποία έλεγχε τις αγορές των επιμέρους εμπορικών τραπεζών και ανέθεσε την εκτίμηση του εκάστοτε χρηματοοικονομικού κινδύνου της κάθε χώρας σε ιδιωτικούς οίκους – εταιρείες πιστοληπτικής ικανότητας.

Μεγάλο **μερίδιοσυνευθύνης** της δυσχερούς ελληνικής οικονομικής κατάστασης σε επίπεδο χώρας έχει και **η Ευρωπαϊκή Ένωση**. Η Ελλάδα αφενός είναι θεσμικά δεσμευμένη από την Συνθήκη του Μάαστριχτ που βασίζει τα θεμέλια της συγκρότησης της Ευρωζώνης, κι αφετέρου είναι περιορισμένη στις απαιτήσεις της διεθνούς κερδοσκοπικής και απορυθμισμένης παγκόσμιας αγοράς. Δηλαδή, από τη μια, η Ελλάδα είχε εκχωρήσει το δικαίωμα της να τυπώνει (εθνικό) νόμισμα στο Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών. Από την άλλη όμως η Συνθήκη του Μάαστριχτ απαγορεύει στο

Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών να αγοράσει κρατικό χρέος μιας χώρας – μέλους ή να τυπώνει νόμισμα (εν προκειμένω Ευρώ) για την χρηματοδότηση του κρατικού της ελλείμματος! Επιπλέον, δεν ορίζει καμιά δημοσιονομική αρχή η οποία θα ρύθμιζε πιθανές δημοσιονομικές κρίσεις των χωρών – μελών εντός της Ευρωζώνης. Κι ύστερα από όλα αυτά η συνθήκη περιορίζει και τον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό ώστε οι πόροι – τα κεφάλαια των πιο ανεπτυγμένων και πλούσιων κρατών να διασφαλίζονται και να μη γίνονται ανεξέλεγκτες χρηματοδοτήσεις σε πιθανές δημοσιονομικές κρίσεις (ζήτημα ηθικού κινδύνου²⁹).

Αυτή η κρίση οφείλεται τόσο στην σύσταση της ελληνικής πολιτικής πραγματικότητας, όσο και στην συμμετοχή της Ελλάδας σε μια συγκεκριμένη δομή πάνω στην οποία συγκροτήθηκε η Ευρωζώνη, η οποία όχι μόνο δεν προστατεύει τις χώρες – μέλη «από τις απορυθμισμένες και κερδοσκοπικές αγορές χρήματος και κεφαλαίου, αλλά θεσμοθετεί τη χρηματοδοτική εξάρτησή τους από αυτές»³⁰.

Το εύλογο ερώτημα που ανακύπτει είναι το γιατί να υπάρχει τέτοια θεσμοθέτηση, το οποίο φυσικά απαντιέται για παράδειγμα από τον συγγραφέα Οικονομολόγο Γιώργο Αργεΐτη με το παρακάτω σκεπτικό. Με αυτούς τους όρους ευνοούνται ή προστατεύονται τα συμφέροντα των πιο ανεπτυγμένων χωρών που έχουν πιο δυνατές οικονομίες και πιο δυνατές αγορές. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται σε ένα κείμενο του ως η θέση του περί αυτού : «αυτή η ανικανότητα της Ε.Ε. να διαχειριστεί ασύμμετρες διαταραχές και κρίσεις...εξυπηρετεί συγκεκριμένα εθνικά συμφέροντα»³¹.

Περί της εξήγησης της κρίσης υπό τη νομική οπτική και διάσταση, αυτή αναδύει την ιδιόζουσα θέση της Ελλάδας σε σχέση με τις άλλες χώρες της Ευρωζώνης και περιγράφει αναλυτικά όλες τις όψεις του ίδιου πολιτικού νομίσματος.

²⁹ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. Βασίλης Πεσμαζόγλου, “Ελληνική κρίση και ΟΝΕ: τα όρια της κοινοτικής αλληλεγγύης”. Σελ. 372.*

³⁰ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. Γιώργος Αργεΐτης, “Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας : Αποτυχία της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης”. Σελ. 188.*

³¹ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. Γιώργος Αργεΐτης, “Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας : Αποτυχία της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης”. Σελ. 189.*

Δηλαδή εκθέτεται ο περαιτέρω προβληματισμός γύρω από το ζήτημα της οικονομικής κρίσης λαμβάνοντας υπόψη τη νομοθεσία και τους όρους περί κοινοτικής αλληλεγγύης με τους οποίους η Ελλάδα είναι ενταγμένη στην ΟΝΕ και την Ευρωζώνη.

Πιο αναλυτικά, αρχικά προσεγγίζεται η έννοια της κοινωνικής συνοχής και αναφέρεται ότι ήταν πρωταρχικός στόχος και προϋπόθεση για την συγκρότηση της Ευρωζώνης. Αυτή η συνοχή παραπέμπει στην νομισματική πολιτική του κάθε κράτους αλλά και στην προϋπόθεση συμμετοχής του στην Ευρωπαϊκή Ένωση η οποία ήταν ο λόγος ελλείμματος προς ΑΕΠ να μην υπερβαίνει το 3% και ο λόγος δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ να μην ξεπερνά το 60%, εκτός αν είναι σε διαδικασία μείωσης προσεγγίζοντας το εν λόγω ποσοστό. Με αυτό τον τρόπο το ένα κράτος θα μπορεί να στηρίζει το άλλο σε περίπτωση κάποιου οικονομικού σοκ εξασφαλίζοντας την δυνατότητα του υπό κρίση κράτους με την επαναφορά του στην πρωτέρα κατάσταση να αποπληρώσει το δανεισμένο κεφάλαιο, αλλά και να διατηρούνται όλες οι χώρες σε ένα παρόμοιο στάδιο ανάπτυξης. Για αυτό το λόγο έγιναν τα Διαρθρωτικά Ταμεία, προκειμένου να έχουν κάποια κεφάλαια του κοινοτικού προϋπολογισμού και να διασφαλίζεται η κοινοτική αλληλεγγύη.

Όμως υπάρχουν νομοθετικές αντιφάσεις και αντιθέσεις στην δομή της ΟΝΕ όπως για παράδειγμα στην Συνθήκη του Μάαστριχτ, οι κανόνες του Σύμφωνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ) δεν προβλέπουν καμιά βοήθεια προς τα φτωχότερα κράτη αν και τα ταμεία της Ένωσης φτιάχτηκαν για αυτήν την “ανύπαρκτη” αλληλεγγύη. Πάνω σε αυτό, οικονομικά μιλώντας, ουδείς μπορεί με βεβαιότητα να εγγυηθεί, όπως ανέκυψε κι από την παρούσα οικονομική κρίση στη χώρα μας, με ποιους όρους θα μπορέσει να επιστραφεί η χρηματοδότηση στήριξης ενός κράτους, και πόσο γρήγορα θα επιστραφεί. Επιπλέον, σύμφωνα με αυτό το σκεπτικό δεν μπορεί κανείς να γνωρίζει πόση χρηματοδότηση είναι αρκετή σε πρώτη φάση για να εξισορροπηθεί το ισοζύγιο πληρωμών (εσόδων – εξόδων) ενός υπό κρίση κράτους και πώς αυτή η εξισορρόπηση θα διατηρηθεί με την αδυναμία των κυβερνήσεων να βρουν νέες εισοδηματικές πολιτικές για να στηρίζουν την επιδιωκόμενη ισορροπία του προϋπολογισμού.

Ταυτόχρονα, αναφέρονται στη συνέχεια συνοπτικά οι εξελίξεις αλλά και οι δύο μορφές ερμηνειών για τους λόγους που οδηγήθηκε η Ελλάδα στην κρίση και τον αμφιλεγόμενο μηχανισμό στήριξης του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου.

Εν ολίγοις, από το 1980 έως το 2010, η ελληνική οικονομία συνεχώς βρισκόταν υπό διάφορες κρίσεις λόγω ελλειμματικού προϋπολογισμού (της τάξης του σταθερού 6% που έχουμε διαπιστώσει παραπάνω) στο ισοζύγιο πληρωμών και στα δημόσια ελλείμματα. Οι δαπάνες αυξάνονταν συνεχώς ενώ τα έσοδα σε σχέση με τις δαπάνες υστερούσαν, κυρίως λόγω της φοροδιαφυγής και της φοροαυλίας. Στη δεκαετία του '80 τα προβλήματα αντιμετωπίζονταν με μια δημοσιονομική και νομισματική πολιτική καθώς η υποτίμηση της δραχμής τότε είχε ρίξει τον πληθωρισμό. Στην δεκαετία του '90 όμως η Ελλάδα βρισκόταν σε πρόγραμμα σταθεροποίησης με τελικό αποτέλεσμα την ένταξή της στην ΟΝΕ.

Η κρίση του 2009-2010 στην Ελλάδα, όπως πολλοί αναλυτές ισχυρίζονται είναι μια επανάληψη κρίσης προηγούμενων δεκαετιών. Αυτή τη φορά όμως έχει μια ιδιαιτερότητα : δεν έχει δική της νομισματική πολιτική καθώς και ούτε έχει πλέον το δικαίωμα κοπής νομίσματος για την κάλυψη δημόσιων χρεών της. Επιπλέον, το υψηλό της δημοσιονομικό έλλειμμα αλλά και το χρέος της έχουν καταστήσει πλέον την χώρα ανίκανη για οποιαδήποτε περαιτέρω ανάπτυξη, με αποτέλεσμα να μην είναι ανταγωνιστική σε σχέση με άλλα κράτη της Ευρωζώνης και της διεθνούς αγοράς. Υπενθυμίζουμε ότι η πολιτική ηγεσία υποβάθμισε και συρρίκνωσε τον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα (γεωργία και βιομηχανία: αντίστοιχα περιορίζοντας στο έπακρο τις εξαγωγές, αλλά και κλείνοντας κερδοφόρες επιχειρήσεις), ενώ στένεψε κατά κόρον τα περιθώρια των εσόδων στον προϋπολογισμό.

Η έλλειψη τώρα ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας στις διεθνείς αγορές αλλά και τα πρωτοφανή σκάνδαλα της πολιτικής διοίκησης που έκαναν τον γύρο του κόσμου στον διεθνή Τύπο, σε συνεργασία με τους ιδιωτικούς οίκους αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας όσον αφορά το ελληνικό τραπεζικό σύστημα, κατέστησαν την Ελλάδα αναξιόπιστη. Έτσι με την έλλειψη αξιοπιστίας του χρηματοπιστωτικού συστήματος της χώρας εκτοξεύθηκαν οι τόκοι των επιτοκίων (spreads) των ελληνικών κρατικών ομολόγων που είχαν αγοραστεί από την Γερμανία καθώς και τα επιτόκια δανεισμού ανάμεσα σε ελληνικό και γερμανικό δημόσιο. Συνέχεια είχε η κερδοσκοπική επίθεση στα ελληνικά ομόλογα κι έτσι η Ελλάδα ήταν αδύνατο να καταφύγει στον εξωτερικό δανεισμό, διότι εξαιτίας της κατάστασής της, το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ) απαγορεύει τον δανεισμό της από τα ταμεία της Ένωσης. Ούτως ειπείν

δημιουργήθηκε ένας φαύλος κύκλος με αποτέλεσμα την προσφυγή της Ελλάδας στον μηχανισμό στήριξης, με τη συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ), της Κομισιόν, κρατών – μελών της Ε.Ε. του Βορρά και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ).

Με αυτήν την περιπλοκή, δεν αφήνουν να χρεοκοπήσει η χώρα και ούτε επιτρέπουν την υποτίμηση του νομίσματός της εντός ή εκτός της Ευρωζώνης, όπως και οποιαδήποτε μορφή υποτίμησης (π.χ. Ευρωομόλογα), όπως ακριβώς πέρασε η κρίση της δεκαετίας του '80, λύσεις οι οποίες θα έριχναν τον πληθωρισμό της χώρας και θα της επέτρεπαν να βρει έσοδα. Δηλαδή, αν σε αυτή την δύσκολη φάση που βρίσκεται η χώρα, έχοντας ανακατευτεί και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα στην προσπάθεια ανακεφαλαιοποίησης των ελληνικών τραπεζών και στήριξης της ελληνικής οικονομίας, εάν γίνει κάτι από τα παραπάνω δύο (είτε χρεοκοπία – όχι ελεγχόμενη – είτε υποτίμηση νομίσματος) τότε εκείνη θα αναλάβει να αποπληρώσει τους τόκους των επιτοκίων των δανείων για τα ομόλογα του ελληνικού χρέους. Αξίζει φυσικά να σημειωθεί ότι τα πλεονασματικά εμβάσματα της ΕΚΤ για την μέριμνα της κοινοτικής αλληλεγγύης προέρχονται από τις πιο ανεπτυγμένες και πλούσιες χώρες του Βορρά της Ε.Ε. (Σκανδιναβό-Γερμανία), πράγμα που σημαίνει ότι η γερμανική κυβέρνηση επιδιώκει όχι μόνο να μην χάσει διπλά τα χρήματά της αλλά να αποκομίσει και περαιτέρω κέρδος μέσα από την κερδοσκοπική συμπεριφορά της διεθνούς αγοράς. Η ΕΚΤ είναι ένας υπερεθνικός θεσμός όπου «συνέβαλε στην βελτίωση του κλίματος και στη ρευστότητα των ελληνικών τραπεζών»³².

Ωστόσο, νομοθετικά μιλώντας, στους κανόνες της ΟΝΕ υπάρχει και το ενδεχόμενο «**ηθικού κινδύνου**»³³, κάτι το ποίο αναφέρθηκε στην έννοια της κοινωνικής συνοχής παραπάνω, και σημαίνει το όφελος των φτωχότερων κρατών από το ισχυρό νόμισμα που προκύπτει όταν ενώ δανείζονται με χαμηλό επιτόκιο, κάνουν υψηλές δαπάνες, σε βάρος των δανειστών κρατών. Ο ηθικός κίνδυνος αποτελεί και την επίσημη θέση της γερμανικής κυβέρνησης στις διακρατικές διαπραγματεύσεις κατά τις

³² : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. *Βασίλης Πεσμαζόγλου*, “Ελληνική κρίση και ΟΝΕ: τα όρια της κοινοτικής αλληλεγγύης”. Σελ. 376.

³³ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. *Βασίλης Πεσμαζόγλου*, “Ελληνική κρίση και ΟΝΕ: τα όρια της κοινοτικής αλληλεγγύης”. Σελ. 372 και βλέπε Σελ. 23 «περί ηθικού κινδύνου» και Σελ 24 «περί κοινωνικής συνοχής».

συνεδριάσεις του Eurogroup. Για τούτο τέθηκε και το ζήτημα της μη διάσωσης της Ελλάδας από την κρίση.

Επανερχόμενη τώρα στη νομική και νομοθετική διάσταση του πράγματος, από την μία είναι το **Άρθρο 125** της ΟΝΕ : «η ΟΝΕ συλλογικά, καθώς και τα μεμονωμένα κράτη – μέλη της, *εξαιρούνται ρητά από την ανάληψη δημοσιονομικών υποχρεώσεων άλλων εταίρων.* Ωστόσο, από την άλλη το **Άρθρο 122** προβλέπει πολιτική και οικονομική αλληλεγγύη σε κάποιο κράτος – μέλος που βρίσκεται σε δυσχέρεια λόγω φυσικών καταστροφών ή εξαιρετικών καταστάσεων που δεν δύναται να ελέγξει. Σε αυτήν ακριβώς την ρήτρα έχουν βασιστεί οι δύο μηχανισμοί στήριξης. Έτσι, ενώ μια κρίση δανεισμού οφείλεται σε υπαιτιότητα – ανευθυνότητα ενός κράτους – μέλους, σαφώς μπορεί κάποιος να ισχυριστεί ότι η παγκόσμια οικονομική κρίση αποτελεί *εξέλιξη πέραν των δυνατοτήτων ελέγχου του*»³⁴. Σημειωτέον δε, ότι στην εφαρμογή του το 122 ακυρώνει τη ρήτρα της μη διάσωσης του 125 και πάνω σε αυτό έχει πατήσει προς το παρόν η ελληνική πολιτική θέση στις κυβερνήσεις από το Μάρτιο του 2010 έως σήμερα.

Πάντως, προσθετικά σε όλα τα παραπάνω, αξίζει να αναφερθεί και η στάση των χωρών του ευρωπαϊκού νότου, όπου το 2009 με το ξέσπασμα της κρίσης, φάνηκαν να πήραν αποστάσεις από την Ελλάδα. Όμως η τάση εν έτει 2012 πολιτικής σύμπλευσης με την Ελλάδα είναι γεγονός και δεν αποτέλεσε έκπληξη δεδομένου ότι τα συμφέροντα των νότιων χωρών της Ευρωζώνης, προς την ενίσχυση της κοινοτικής αλληλεγγύης και του τρόπου εξισορρόπησης της κρίσης που έπληξε τις οικονομίες τους στην Ευρωζώνη, συγκλίνουν.

Συμπερασματικά, εδώ επιχειρήθηκε η νομοθετική και πολιτική προσέγγιση της ελληνικής κρίσης σύμφωνα με τους κανόνες ρύθμισης των οικονομικών σχέσεων των κρατών της Ευρωζώνης και αναφέρθηκαν λεπτομερώς τα κομβικά νομοθετικά σημεία πάνω στα οποία βασίζονται οι διαπραγματεύσεις των ελληνικών κυβερνήσεων με τα υπόλοιπα κράτη – μέλη της Ε.Ε. που απαρτίζουν το Eurogroup, καθώς και τα μέλη της ΕΚΤ, του ΔΝΤ και του μηχανισμού στήριξης που επέβαλλε στην Ελλάδα το Μνημόνιο (ΜΟΧΠ) ως ένα εγχείρημα επιβολής σταθεροποίησης της ελληνικής οικονομίας.

³⁴ : “Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, *Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. *Βασίλης Πεσμαζόγλου*, “Ελληνική κρίση και ΟΝΕ: τα όρια της κοινοτικής αλληλεγγύης”. Σελ. 374.

Προσωπικά θεωρώ την προσέγγιση αυτή εξαιρετικά δόκιμη και ιδιαίτερα χρήσιμη για την περαιτέρω κατανόηση και ερμηνεία του φαινομένου της ελληνικής οικονομικής, και κατά την άποψή μου βαθιά πολιτικής, κρίσης.

4) Ιστορική διάσταση [Πολιτικές εξελίξεις από την δεκαετία του 1980 έως σήμερα.

Η ιστορική προσέγγιση πετυχαίνει τον εντοπισμό των πραγματικών αιτιών που συνέβαλαν στην εξάπλωση της οικονομικής κρίσης του χρηματοπιστωτικού τομέα από τις ΗΠΑ στην Ευρωζώνη.

Ας εκθέσουμε τώρα, προσθετικά στους προαναφερόμενους, κι άλλους παράγοντες που αφορούν την ιστορική εστίαση του φαινομένου : στις συνθήκες που διαμορφώθηκαν από ιστορικά γεγονότα στην ιστορία της πολιτικής ελληνικής εξέλιξης. Αναδρομικά λοιπόν, ενδιαφέρον αποτελεί η εισοδηματική κατάσταση της Ελλάδας από το 1960 έως τα μέσα του 1970, όπου τα κύματα μετανάστευσης των νέων «άγγιξαν το 42% της φυσικής αύξησης του πληθυσμού την ίδια περίοδο»³⁵, και το συνάλλαγμα εμβασμάτων από το εξωτερικό ήταν μια πολύ μεγάλη ανάσα για την χώρα, μαζί με τους παράγοντες του τουρισμού και της ναυτιλίας. Ωστόσο όταν οι δυνατότητες μετανάστευσης διακόπηκαν, άρχισε να διογκώνεται ο δημόσιος τομέας, δημιουργώντας η πολιτική διοίκηση ένα αχανές γραφειοκρατικό σύστημα, με πλεόνασμα υπαλλήλων σε σχέση με τις ανάγκες των υπηρεσιών, του κρατικού μηχανισμού, και εκτινάσσοντας τις δημοσιονομικές δαπάνες στα ύψη, όπου στα ίδια ποσοστά συντηρούνται μέχρι και σήμερα, σε βάρος των εσόδων, τα οποία έμειναν στάσιμα λόγω του ανεπαρκούς φορολογικού συστήματος που άφηνε, και εξακολουθεί να αφήνειακόμα και σήμερα, εκτός φορολογίας τα πλουσιότερα κοινωνικά στρώματα της χώρας. Επίσης αυτή η μεγέθυνση του δημοσίου τομέα, έφερε ελλείμματα στις ΔΕΚΟ και σε άλλους οργανισμούς που ενισχύονταν από το κράτος.

Επίσης αναφερόμαστε σε ιστορικά συμβάντα οικονομικών κρίσεων σε μια λογική απόδειξης ότι η ισχύουσα πολιτική στρατηγική που ακολουθείται στην Ευρώπη είναι εσφαλμένη. Ακολουθώντας την ιστορική προσέγγιση, εμπειρικά ο Δρουκόπουλος για παράδειγμα, αποδομεί κι αποσυνθέτει την κυρίαρχη ερμηνεία και τους παράγοντες που αποδίδονται στην δημιουργία της κρίσης αλλά και της έλευσής της στην Ευρωζώνη.

³⁵ : **“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. Κωστής Βαϊτσός, “Ελληνική και παγκόσμια οικονομική κρίση: Αναπτυξιακές Διαστάσεις σε ένα διεθνές πλαίσιο αλληλεξάρτησης”. Σελ. 338.**

Ταυτόχρονα, τονίζει τις αντιφάσεις στις οποίες το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο περιέπεσε από το 2004 έως και το 2010, και υπογραμμίζει εν πολλοίς την υπαιτιότητά του στην δημιουργία της οικονομικής κρίσης, η οποία όπως διασαφηνίζει δεν είναι χρηματοοικονομική αλλά είναι κρίση της πραγματικής οικονομίας που «φέρει την ορατή σφραγίδα του χρηματοπιστωτικού φορέα»³⁶.

Εν συνεχεία, μετά την αποδόμηση των κυρίαρχων ερμηνειών και την ανάδειξη της εσφαλμένης πολιτικής που χάραξε το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, κάτι στο οποίο συμφωνεί και ο Toporowski με τον οποίο ασχοληθήκαμε στα πλαίσια του υλικού προς διερεύνηση και σχολιασμό, φέρνοντας τις χώρες το 2007, μπροστά στο φαινόμενο της κρίσης, υπονοεί ότι η κρίση είναι κοινωνική αλλά ξεκαθαρίζει ότι είναι κυρίως πολιτική από την τοποθέτηση του σε ερωτήματα του τύπου: «γιατί οι διαμορφωτές της οικονομικής πολιτικής να τείνουν να ξεχνούν τα μαθήματα από τις προηγούμενες οικονομικές κρίσεις και να μη διδάσκονται από τα λάθη τους; Προφανώς υπάρχουν άλλοι λόγοι που δεν τους επιτρέπουν να μάθουν από τα λάθη τους και τους αναγκάζουν να τα επαναλαμβάνουν. *Μήπως λοιπόν η αιτία της κρίσης πρέπει να αναζητηθεί κάπου αλλού, και συγκεκριμένα στη δομή και τη λειτουργία του συστήματος;*»³⁷.

Συνοπτικά, μέσα από τις αναφορές, αποδεικνύεται ότι η κρίση που ξέσπασε στην Ευρώπη το 2007 ήταν αποτέλεσμα κακών πολιτικών χειρισμών στο επίπεδο της Ευρωζώνης, κάτι που θα αναφέρουμε εκτενώς κι εμείς παρακάτω, αλλά και ότι πρόκειται για την μεγαλύτερη κρίση του αιώνα – κρίση που παραπέμπει στην κρίση του ισχύοντος πολιτικού και οικονομικού συστήματος, δηλαδή του καπιταλισμού. Δεν πρόκειται για μια απλή οικονομική δυσλειτουργία όπου με την επίλυσή της η παγκόσμια οικονομική κατάσταση θα ανακάμψει. Πρόκειται για μια γενικευμένη παγκόσμια κρίση με πολλές διαστάσεις, στην οποία οδήγησε ο ανεξέλεγκτος νεοφιλελεύθερος χαρακτήρας της αγοράς σε συνδυασμό με παράγοντες, που έχουν να κάνουν με τη συγκρότηση της δομής και της μορφής του συστήματος. Η κρίση όπως εστιάζεται εδώ είναι μια κρίση που αφορά την πολιτική σφαίρα και εξαρτάται η έκβαση της κρίσης από τους χειρισμούς που

³⁶ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. Βασίλης Δρουκόπουλος, “Οικονομική Κρίση : Αίτια και ανίχνευση των προοπτικών”. Σελ. 96.*

³⁷ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. Βασίλης Δρουκόπουλος, “Οικονομική Κρίση : Αίτια και ανίχνευση των προοπτικών”. Σελ. 95.*

θα γίνουν εντός της πολιτικής σφαίρας, αν και φέρει την ταυτότητα της πραγματικής οικονομίας, εντούτοις φορά το πρόσωπο του χρηματοπιστωτικού τομέα.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι ο Δρουκόπουλος αναφέρει και την οπτική των Οικονομολόγων της Παγκόσμιας Τράπεζας, που θα ήταν ενδιαφέρον να την εξετάσουμε κι εμείς στην παρούσα εργασία. Η οπτική λοιπόν των Οικονομολόγων της Παγκόσμιας Τράπεζας περιστρέφεται γύρω από την παρατήρηση του κερδοσκοπικού χαρακτήρα των δρώντων της αγοράς κάτι για το οποίο κάνει λόγο και ο Θεόδωρος Μαριόλης σε άλλο κείμενο που αναλύθηκε για την παρούσα μελέτη. Κάτι πάντως στο οποίο συμφωνούν όλοι οι Οικονομολόγοι ανεξαρτήτως θέασης πραγμάτων του παγκόσμιου πολιτικού και οικονομικού σκηνικού είναι το πρόβλημα της κρατικής παρέμβασης στην διάσωση των τραπεζών, κάτι που όπως αναφέρει και ο Torogowski εν τέλει είναι ο πυρήνας της κρίσης στην Ελλάδα, αν και η ιδιαιτερότητα της τελευταίας σε σχέση με τις υπόλοιπες οικονομικά παρακμάζουσες χώρες της Ευρωζώνης οφείλεται στο γεγονός ότι είναι «μια κρίση υπερχρέωσης του δημόσιου τομέα κι όχι του ιδιωτικού»³⁸.

Κλείνοντας τον σχολιασμό, γίνεται λόγος για προοπτικές τονίζοντας τον κομβικό ρόλο της εγχώριας αλλά εξωτερικής πολιτικής ηγεσίας και το τελικό συμπέρασμα τελικά δεν αφορά άμεσα τον οικονομικό τομέα αλλά υπονομεύει τις πολιτικές στρατηγικές και τα συμφέροντα αυτών που βρίσκονται στην «ηγεμονεύουσα τάξη»³⁹. Πάνω από όλα η κρίση θεωρείται πολιτική και κοινωνική αλλά έχει αμιγώς ιστορική διάσταση και αποδειξιμότητα.

Πιο αναλυτικά, όταν μιλάμε για κυρίαρχη ερμηνεία στο παρόν κεφάλαιο εννοούμε την ερμηνεία της κρίσης ως μια προσωρινή δυσλειτουργία του υγιούς οικονομικού παγκόσμιου συστήματος, κατόπως αντιμετωπίζεται από τις κυβερνήσεις της Ευρωζώνης. Η κρίση δηλαδή, παρατηρείται, στρεβλά κατά την άποψή μου, ως κάτι το έκτακτο, εξωγενούς αιτιολογίας γεγονός. Αυτό είναι στρεβλό διότι δεν είναι μόνο εξωγενείς παράγοντες που συμβάλλουν αλλά και ενδογενείς στην παραγωγή μιας νέας

³⁸ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. *Jan Torogowski*, “Η χρηματοοικονομική ιδιαιτερότητα της Ελλάδας: Πώς η θεωρία των χρηματοοικονομικών κρίσεων αποτελεί κακό οδηγό για τις χρηματοοικονομικές κρίσεις και γιατί η πολιτική οικονομία μπορεί να το καταφέρει καλύτερα”. Σελ. 44.

³⁹ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. *Βασίλης Δρουκόπουλος*, “Οικονομική Κρίση : Αίτια και ανίχνευση των προοπτικών”. Σελ. 100.

τάξης πραγμάτων όπως είναι αυτή που φέρνει μαζί της η οικονομική κρίση στο παγκόσμιο επίπεδο.

Πάνω σε αυτό, μέσα στους εξωγενείς παράγοντες που συνέβαλαν στην γένεση της κρίσης ήταν η στάση, κι η συμπεριφορά του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου το οποίο από το 2006 έπεφτε σε αντιφάσεις. Επιγραμματικά αναφέρουμε αποσπάσματα καταδεικνύοντας αυτές τις αντιφάσεις, υπέρμαχοι της αμφισβήτησης του ΔΝΤ, αποδεικνύοντας την ανεπάρκεια της συγκρότησης και της δράσης του σε σχέση με την παγκόσμια οικονομική κρίση:

1. «Η διασπορά του πιστωτικού κινδύνου από τις τράπεζες Βοήθησε το χρηματοπιστωτικό σύστημα να γίνει πιο ευπροσάρμοστο... και η ελαστικότητα αντανakλάται στις λιγότερες χρεοκοπίες Τραπεζών. ΔΝΤ 2006. Ενώ αντιθετικά, 2 χρόνια νωρίτερα είχε ειπωθεί η αντίθετη θέση από τον Alan Greenspan το 2004 “όχι μόνον οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί είναι λιγότερο τρωτοί στις διαταραχές από υποκείμενους παράγοντες ρίσκου αλλά και ολόκληρο το χρηματοπιστωτικό σύστημα έχει καταστεί πιο ευπροσάρμοστο”».

2. «Συνολικά οι κίνδυνοι για τις προοπτικές της οικονομίας είναι λιγότερο απειλητικοί από ότι εδώ και 6 μήνες (άνοιξη 2007) και τον Ιούλιο του 2007, λίγο πριν το ξέσπασμα της κρίσης το ΔΝΤ αλλάζει την πρόβλεψή του για την παγκόσμια μεγέθυνση προς τα πάνω δίνοντας έμφαση στο ότι οι κίνδυνοι πληθωρισμού έχουν αυξηθεί και οι Κεντρικές Τράπεζες μάλλον πρέπει να λάβουν πιο περιοριστικά νομισματικά μέτρα».

3. «ο Ben Bernanke πρόεδρος της κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ, απέδιδε το 2005 την υπέρμετρη αύξηση των τιμών των κατοικιών στα υγιή θεμέλια της αμερικανικής οικονομίας ενώ τον Φεβρουάριο του 2008 διαβεβαίωνε ότι η αμερικανική οικονομία δεν θα γνώριζε καμία ύφεση»⁴⁰.

Όλα αυτά τα συμπεράσματα είναι εντυπωσιακό να αναδεικνύονται από μελέτες Οικονομολόγων εφόσον εύκολα θα υποστηριζόταν ότι εμπίπτουν στο πεδίο των ερευνητών κοινωνιολόγων. Παρ' όλα αυτά η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην επιστήμη της Κοινωνιολογίας και της Πολιτικής Οικονομίας κατά την άποψή μου είναι αρκετά λεπτή. Κάτι πάντως στο οποίο προσωπικά συμφωνώ με τα παραπάνω είναι η

⁴⁰ : “Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, *Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. *Βασίλης Δρουκόπουλος*, “Οικονομική Κρίση : Αίτια και ανίχνευση των προοπτικών”. Σελ. 93.

άμεσα εξαρτημένη και αιτιώδης σχέση ανάμεσα στους πολιτικούς χειρισμούς της κάθε ηγεσίας και στην έκβαση γύρω από το φλέγον και επίκαιρο ζήτημα της οικονομικής χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Εν ολίγοις η ιστορική μεθοδολογική προσέγγιση μας ξεκινά από το 1974 και προχωράει έως σήμερα. Αναδεικνύει μέσα από αυτή την αναδρομή τα οικονομικά μέτρα και την πολιτική εξέλιξη των ελληνικών πραγμάτων, που συνδέονται με την τωρινή κατάσταση της οικονομικής κρίσης. Εστιάζεται το σημείο του δημοσίου τομέα και της δημοσιονομικής πολιτικής των κομμάτων της μεταπολίτευσης, ενώ σχολιάζεται η αναίτια παρακμή των τομέων της γεωργίας και της βιομηχανίας κατά την δεκαετία του 1980 και 1990.

Στη συνέχεια αναλύονται οι συνθήκες μέσα στις οποίες πάρθηκαν οι πολιτικές αποφάσεις καθώς επίσης και οι βασικοί οικονομικοί παράγοντες που σε συνδυασμό με άλλους υποδέχτηκαν την οικονομική κρίση ως φυσικό επακόλουθο στον ιστορικό ρου της ελληνικής πολιτικό-οικονομικής κατάστασης.

Κατόπιν τούτων εκθέτονται διαδοχικά τα αποτελέσματα των εκάστοτε, (αποτυχημένων κατά την κρίση τόσο του συγγραφέα όσο και εμού), πολιτικών μέτρων και στρατηγικών, τα οποία μέτρα δέχονται δριμεία κριτικής το κείμενο καθόσον κρίνονται το λιγότερο αναποτελεσματικά.

Πιο αναλυτικά, μέχρι το 1974 η ελληνική οικονομία διέθετε δημόσιο τομέα του οποίου οι δαπάνες κυμαίνονταν στα ίδια επίπεδα όλη τη μεταπολεμική περίοδο. Η οικονομία είχε σημειώσει μεγάλη άνοδο μιας και αναπτύχθηκε η βιομηχανία και τα έργα κατασκευών, η γεωργία ήταν σε υψηλά επίπεδα έχοντας υψηλά επίπεδα εξαγωγών, και τέλος στη χώρα υπήρξε έντονη εισροή συναλλάγματος μέσω της ναυτιλίας, των εμβασμάτων από το εξωτερικό και του τουρισμού. Η επέκταση του δημοσίου τομέα έγινε μετά το 1974 επί εποχής του δικομματισμού ΝΔ και ΠΑΣΟΚ. Την δεκαετία του 1980 έγιναν πολλές κρατικοποιήσεις σε επιχειρήσεις και αύξηση δημοσίων δαπανών σε κοινωνικούς τομείς όπως η υγεία, η εκπαίδευση και τα λοιπά.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το δημόσιο χρέος δημιουργήθηκε την δεκαετία του 1980 και από το 1979 ως το 1981 η Ελλάδα προχώρησε σε δανεισμό. Επιπλέον αξίζει να ειπωθεί ότι το 1980 το δημόσιο χρέος ήταν της τάξης του 20% του ΑΕΠ, ενώ το 1990 έφτασε το 80% και το 1993 έφτασε το 115% όπου και διατηρείται έως σήμερα. Επίσης

τα πρώτα δάνεια πάρθηκαν στην δεκαετία του '80 προκειμένου να σωθούν προβληματικές επιχειρήσεις κρατικοποιώντας τις, εξαγοράζοντάς τις, και μεταφέρθηκε το χρέος με το αυτόν τον τρόπο (επί ΠΑΣΟΚ) στον δημόσιο προϋπολογισμό από το τραπεζικό σύστημα, διασώζοντάς τις κοινώς από το να χρεοκοπήσουν. Όμως οι επιχειρήσεις αυτές στα τέλη της δεκαετίας του 1990, οι οποίες είχαν “διασωθεί” και περιέλθει στο ελληνικό δημόσιο, προκειμένου τα έσοδά τους να καταλήγουν στον κρατικό προϋπολογισμό με το κύμα της αποβιομηχάνισης έκλεισαν. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι ενδεικτικά η εταιρεία παραγωγής μπετόν στην Κρήτη, η εταιρεία παραγωγής ζάχαρης από καλλιέργεια ζαχαρότευτλων στην Θεσσαλία, όπως επίσης και οι καπνοβιομηχανίες στην Μακεδονία. Έτσι, η αύξηση των κρατικών εσόδων περιορίστηκε στο φορολογικό σύστημα το οποίο παραμένει ίδιο με κάποιες μικρό-αλλαγές από την δεκαετία του '80.

Αναλυτές της Πολιτικής Οικονομίας όπως ο Γιώργος Σταθάκης, αναλύουν παρόμοια όλον αυτόν τον μηχανισμό του δανεισμού που αναφέρθηκε, και ειδικά σε αυτό το κεφάλαιο, εκθέτεται ο τρόπος δημιουργίας του δημοσίου ελλείμματος και του δημοσίου χρέους, με τον παράλληλο τονισμό στη ζωτική σημασία της φορολογίας που αφορά την συγκέντρωση των κρατικών εσόδων. Η άμεση φορολογία, όπως αναλυτές πολιτικής οικονομίας υποστηρίζουν, διαχρονικά προερχόταν, όπως και σήμερα άλλωστε, κατά κύριο λόγο από μισθωτούς και συνταξιούχους. Ωστόσο, επιχειρηματικές δραστηριότητες ή δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών δεν φορολογούνταν παραδοσιακά και είχαν μείνει εκτός τραπεζικής χρηματοδότησης, γεγονός που τους καθιστούσε σχετικά προνομιούχα τάξη, εφόσον δεν έρεπαν στα χρέη από την δομή του οικονομικού συστήματος μέσα στο οποίο δραστηριοποιούνταν στην Ελλάδα.

Στον αντίποδα αυτού στην τραπεζική χρηματοδότηση κατέφευγαν οι τομείς της βιομηχανίας, της γεωργίας και των δημοσίων έργων υποδομής, όπου και αυτοί είχαν φορολογικές ελαφρύνσεις, ενθαρρύνοντας και στις δύο περιπτώσεις την γένεση και την νομιμοποίηση εν τέλει θα λέγαμε του φαινομένου της παραοικονομίας από την δεκαετία του '80, εφόσον αυτές οι τραπεζικές χρηματοδοτήσεις είχαν την μορφή επιχορηγήσεων – κοινώς κονδυλίων, βάσει των οποίων το γεωργικό εισόδημα προσιδίαζε πλέον για κάποια χρόνια στο αστικό μισθωτό εισόδημα. Αργότερα, μειώθηκαν σταθερά οι τομείς αυτοί την δεκαετία του '90, αποδυναμώθηκε η γεωργία εξαιτίας των ολοένα αυξανόμενων

εισαγωγών, με αποτέλεσμα την μείωση των εξαγωγών και την σταδιακή κατάρρευση του αγροτικού τομέα κάπου στο 2000. Επιπλέον, ταυτόχρονα η βιομηχανία πέρασε κρίση και μετά τον πρωτογενή τομέα παρήκμασε και ο δευτερογενής. Εξάλλου όπως υποδηλώνεται και σε κείμενο του Γιώργου Σταθάκη, η ελληνική οικονομία για λόγους που είναι δύσκολο να διερευνηθούν δεν προώθησε καμία πολιτική εξαγωγών παρά μόνο εισαγωγών με την έλευση της ενιαίας αγοράς⁴¹. Επομένως το ισοζύγιο εισαγωγών – εξαγωγών διαταράχθηκε.

Το ζήτημα είναι ότι κατά τη δεκαετία του '90 εξαπλώθηκε η τάση του νεοφιλελευθερισμού και μαζί του και οι αντιλήψεις της γενικευμένης εξειδίκευσης, που σε επίπεδο χώρας τούτο σήμαινε την εξειδίκευση στην εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων της κάθε χώρας. Στην περίπτωση της Ελλάδας τα πλεονεκτήματα είναι ο τουρισμός, η ναυτιλία, το εμπόριο, οι κατασκευές και ο τομέας των υπηρεσιών. Ειδικά ο τομέας των υπηρεσιών διογκώθηκε με αποτέλεσμα σήμερα να φτάνει το 65% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Η νέα τάση της στροφής στις υπηρεσίες ευνόησε τις μεγάλες επιχειρήσεις και οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις άρχιζαν να φθίνουν. Το αποτέλεσμα ήταν να επανέλθει η τάση επιθυμίας στροφής στον δημόσιο φορέα, και στον ιδιωτικό φορέα διαμορφώθηκαν νέα μισθωτά στρώματα, με εργαζόμενους επισφαλείς αν και έχοντες εκπαιδευτική κατάρτιση ανώτατων και ανώτερων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην πλειονότητά τους. Μια πιθανή εξήγηση ωστόσο για την “μαζική παραγωγή” αποφοίτων πανεπιστημιακού επιπέδου ιδρυμάτων κατάρτισης, ενδεχομένως να αποτελεί αυτή η ραγδαία εξάπλωση του τομέα των υπηρεσιών και η ανάγκη επάνδρωσής του, λόγω της επιτακτικότητας για εξειδίκευση υπό την έλευση του νεοφιλελευθερισμού. Αυτό πιθανόν είχε σαν αποτέλεσμα ο αριθμός προσφοράς μορφωμένων υποψηφίων εργαζομένων να υπερσκελίζουν τον αριθμό της ζήτησης. Κάπως έτσι η υψηλή ανεργία μονιμοποιήθηκε. Ωστόσο με τις αποκρατικοποιήσεις, φορείς πέρασαν στον ιδιωτικό τομέα με αποτέλεσμα σήμερα η Ελλάδα να χαρακτηρίζεται από αυτό το ιδιαίστον κράμα υπηρεσιών, όπου δημόσιος και ιδιωτικός τομέας αλληλοεξαρτούνται, συνδυάζοντας την κρατική επέκταση με την ιδιωτικοποίηση της οικονομίας.

⁴¹ : “Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, *Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. *Γιώργος Σταθάκης*, “Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας”. Σελ. 196.

Για αυτό το λόγο υπογραμμίζεται στο κείμενο ότι οι πολιτικοί χειρισμοί και οι αποφάσεις της εκάστοτε ηγεσίας συνδέονται διαχρονικά τα τελευταία ειδικά έτη, με το κεφάλαιο και τα επιχειρηματικά συμφέροντα μέσα στα πλαίσια διαφθοράς των πρώτων κι ευνοϊκών ρυθμίσεων των δευτέρων.

Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι το μέγεθος της δημόσιας διοίκησης δηλαδή οι τομείς του δημόσιου τομέα, δεν αυξήθηκαν ποτέ από το 1960, όμως όπως αναφέρεται στο κείμενο : «η πρακτική των διορισμών, η προνομιακή κατεύθυνση των δημοσίων δαπανών σε εκλογικές περιφέρειες πολιτικών, η αποκέντρωση και τα τοπικά δίκτυα ελέγχου των ευρωπαϊκών και δημόσιων πόρων, προσέδωσε στο πολιτικό σύστημα τεράστια οικονομική ισχύ που ποτέ στο παρελθόν δεν διέθετε...η περίοδος αυτή διευκόλυνε την καθολική ηγεμονία του πολιτικού συστήματος πάνω στην οικονομία. Στην πολιτική ζωή άρχισαν να κυριαρχούν οι θεματικές των σκανδάλων και των ατασθαλιών»⁴².

Εν ολίγοις η πολιτική των ρουσφετιών, των διορισμών και των πελατειακών σχέσεων που απ' την δεκαετία του '80 έως σήμερα έστησαν ένα ολόκληρο πολιτικό σύστημα εις βάρος της οικονομίας του κράτους, είχε ως αποτέλεσμα την παγίωση του 45% του ΑΕΠ στις δημόσιες δαπάνες. Όμως το ισχύον φορολογικό σύστημα ήταν αδύνατο να συγκεντρώνει πάνω από 40% περίπου του ΑΕΠ με αποτέλεσμα το δημόσιο έλλειμμα και το χρέος να μεγαλώνουν, και να είναι ορατή μια μόνιμη αρνητική σχέση των εσόδων και των δαπανών της τάξης του 5,5% ετησίως. Ιδιαίτερη αίσθηση προκαλεί πως από το 1980 έως το 2010 «οι ελληνικές κυβερνήσεις η μια μετά την άλλη εκτελούσαν ελλειμματικούς προϋπολογισμούς και ποτέ καμία δεν ισοσκέλιζε τον προϋπολογισμό»⁴³.

⁴² : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. *Γιώργος Σταθάκης*, “Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας”. Σελ. 198.

⁴³ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. *Γιώργος Σταθάκης*, “Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας”. Σελ. 199.

Συμπερασματικά, στο παρόν κεφάλαιο γίνεται μια μελέτη στην οποία διερευνάται η κατάσταση της δημοσιονομικής κρίσης της ελληνικής οικονομίας και αποκρυσταλλώνεται με δύο τρόπους:

1^ο μέσα από την ιστορική τοποθέτηση των εξελίξεων στον τομέα των αποφάσεων της πολιτικής ζωής από το 1974 κι έπειτα, καθώς κι από τον προσδιορισμό των συνθηκών και του γενικότερου κοινωνικό-οικονομικού πλαισίου στο οποίο ελήφθησαν οι πολιτικές αποφάσεις.

2^ο μέσα από την σε βάθος ανάλυση των οικονομικών μέτρων που πάρθηκαν καθώς επίσης και του φορολογικού μοντέλου βάσει του οποίου στηρίχθηκε η εισοδηματική πολιτική του κράτους διαχρονικά.

5) **Πολιτική διάσταση [Πολιτικές αποφάσεις που διαμόρφωσαν το πολιτικό σκηνικό από την δεκαετία του 1980 έως σήμερα].**

Εκκινούμε από τον Toporowski, ο οποίος αναφέρεται επικριτικά στην ανεπάρκεια των τραπεζών, και ούτε λίγο ούτε πολύ θεωρεί την κρίση ως επακόλουθο της πολιτικής που το Διεθνές Νομισματικό ταμείο χάραξε, τονίζοντας ότι η πολιτική ευθύνη της Ελλάδας για την επέκταση της κρίσης στην χώρα είναι πολύ μικρή κι όχι το αντίθετο όπως υποστηρίζουν οι ηγέτες του Βορρά της Ευρωζώνης, και υποστηρίζοντας ότι ακόμα κι αν η Ελλάδα δεν ήταν στην Ευρωζώνη όπως και οι υπόλοιπες χώρες του πληγωμένου οικονομικά ευρωπαϊκού Νότου, στη θέση της θα ήταν κάποια άλλη όπως η Ολλανδία «όπου το χρέος της κυβέρνησης σε σχέση με το εθνικό εισόδημα δεν είναι πολύ χαμηλότερο από την Ελλάδα (99% του ΑΕΠ αντί για το 108% της Ελλάδας)»⁴⁴. Δηλαδή το ξέσπασμα της κρίσης το θεωρεί ο εν λόγω θεωρητικός αποτέλεσμα των κακών πολιτικών του ΔΝΤ, κι ανεξάρτητα από το Νότο η κρίση απλώς θα ήταν θέμα χρόνου να εξαπλωθεί στην Ευρωζώνη ανεξάρτητα από την συμμετοχή της Ελλάδας σε αυτήν, και πολύ περισσότερο ανεξάρτητα από την έλευση της οικονομικής κρίσης στη χώρα.

Συνεχίζοντας την ανάλυση, διακρίνουμε τα στοιχεία που έπαιξαν ρόλο, σύμφωνα με την προσέγγιση που συνδυάζει τους εξωγενείς και τους ενδογενείς παράγοντες και συνθήκες υπό τις οποίες έλαβε χώρα η οικονομική κρίση στην Ελλάδα, ότι ήταν τρία :

1. Η **αποτυχία του μοντέλου ανάπτυξης της Ελλάδας** κυρίως μετά τη μεταπολίτευση, το ποίο έχει ορισμένα χαρακτηριστικά τα οποία θα αναφερθούν παρακάτω και τα οποία επέδρασαν άμεσα στη σημερινή οικονομική κατάσταση της χώρας.
2. Η **λανθασμένη ασκούμενη οικονομική πολιτική** κυρίως από το 1980 έως σήμερα, και
3. Η **δράση** και ως εκ τούτου η **συμβολή** της **Ευρωπαϊκής Ένωσης** στην επιδείνωση της κατάστασης της Ελλάδας, καθώς η δράση της αυτή είναι στα πλαίσια του

⁴⁴ : **“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης**, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. **Jan Toporowski**, “Η χρηματοοικονομική ιδιαιτερότητα της Ελλάδας: Πώς η θεωρία των χρηματοοικονομικών κρίσεων αποτελεί κακό οδηγό για τις χρηματοοικονομικές κρίσεις και γιατί η πολιτική οικονομία μπορεί να το καταφέρει καλύτερα”. Σελ. 44.

δύσκαμπτου μοντέλου οικονομικής πολιτικής που εφαρμόζεται **εντός της ΟΝΕ και της Ευρωζώνης.**

Πιο αναλυτικά, **1. Τα χαρακτηριστικά του παλαιωμένου μοντέλου ανάπτυξης** επιγραμματικά είναι :

Α) χαμηλή τάση για συσσώρευση κεφαλαίου και τεχνολογικό εκσυγχρονισμό. Δηλαδή, δεν υπάρχει αύξηση ή ενίσχυση του κεφαλαίου που θα δημιουργούσε θέσεις εργασίας για την απορρόφηση του διαθέσιμου (άνεργου) εργατικού δυναμικού, με αποτέλεσμα την συνεχή αύξηση της φορολογίας, του πληθωρισμού και της ανεργίας. Αντί να σωρευθεί κεφάλαιο αρκετά χρήματα ελληνικού συναλλάγματος έφυγαν στο εξωτερικό.

Β) αύξηση των εισαγωγών και μείωση (σε μηδενικό στάδιο πλέον) των εξαγωγών με αποτέλεσμα την αποσταθεροποίηση και την απορύθμιση του εξωτερικού οικονομικού ισοζυγίου.

Γ) «κρατοκεντρική επιχειρηματικότητα που αναπαράγεται μέσα από σχέσεις διαπλοκής με το κομματοκεντρικό κράτος»⁴⁵. Σύμφωνα με την άποψη κάποιων οικονομολόγων, η ελληνική επιχειρηματικότητα υποκινείται από την τάση για εύκολη και άμεσα απόκτηση πλούτου, μέσα από «τους μηχανισμούς της παραοικονομίας οι οποίοι δεν είναι άλλοι από την φοροδιαφυγή, την εισφοροδιαφυγή, την μαύρη εργασία, την πολιτική συγκεκριμένων αναπτυξιακών νόμων και την διανομή του εισοδήματος προς όφελος της επιχειρηματικής τάξης»⁴⁶.

2. Το πολιτικό σύστημα της Ελλάδας είναι αναποτελεσματικό και διαγράφει την οικονομική πολιτική του, μέσα από σχέσεις διαπλοκής και διαφθοράς όντας κομματοκεντρικό και γραφειοκρατικό, εφόσον διαχρονικά στηρίζεται αφενός σε πελατειακές σχέσεις κι αφετέρου είναι συνδεδεμένο με επιχειρηματικά κερδοσκοπικά συμφέροντα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο υλικό ανάλυσης της παρούσας εργασίας : «η πορεία προς την οικονομική και κοινωνική πρόοδο προϋποθέτει ρήξη με

⁴⁵ : **“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης**, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. **Γιώργος Αργείτης**, “Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας : Αποτυχία της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης”. Σελ. 183.

⁴⁶ : **“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης**, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. **Γιώργος Αργείτης**, “Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας : Αποτυχία της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης”. Σελ. 183.

την κερδοσκοπική κουλτούρα του ιδιωτικού τομέα που μπλοκάρει το μετασχηματισμό του μοντέλου ανάπτυξης, και υπέρβαση από τη σημερινή δομή του πολιτικού συστήματος, το οποίο συμβάλλει στην αναπαραγωγή του σημερινού οικονομικού μοντέλου που παράγει αναπτυξιακή καθυστέρηση, κρίση, ανεργία και συμπίεση του βιοτικού επιπέδου των περισσότερων Ελλήνων»⁴⁷. Θα επηρεαστεί κυρίως βέβαια το βιοτικό επίπεδο της μεσαίας τάξης όπως αναφέρει και ο Torporowski στην ανάλυση του μοντέλου Πολιτικής Οικονομίας της Λούξεμπουργκ. Ο δικομματισμός στην Ελλάδα και η αποτυχία του πολιτικού συστήματος μέσα στο οποίο δρα, είναι αυτό που βρίσκεται πίσω από τον λαϊκισμό και την υποτιθέμενη αποτελεσματική οικονομική σκέψη, φορώντας το προσωπείο των αποτελεσματικών υποτίθεται μεταρρυθμίσεων, και εν προκειμένω αυτό του Μνημονίου, το οποίο σύμφωνα για παράδειγμα με τον Αργείτη θα προκαλέσει ακόμα περισσότερη ύφεση, μιας και όπως αποδείξαμε πιο πάνω, ο κίνδυνος της χρεοκοπίας ήταν ακόμα ένα προκάλυμμα για την αναπαραγωγή του φαύλου διεφθαρμένου πολιτικού σκηνικού.

Καταληκτικά, σημειώνεται πως όσο υπάρχει το ίδιο πολιτικό σύστημα θα υπάρχει και διαφθορά, με αποτελέσματα την συνεχή έλλειψη ανταγωνιστικότητας, επενδύσεων και προσέλευσης ξένων κεφαλαίων τα οποία θα ήταν μια ικανοποιητική λύση στο δημοσιονομικό πρόβλημα. Όσο δεν συσσωρεύεται κεφάλαιο και δεν γίνονται επενδύσεις στο εσωτερικό της χώρας και της εγχώριας αγοράς, δεν δημιουργούνται θέσεις εργασίας και δεν ανακατανέμεται ο πλούτος και οι πόροι της χώρας. Η λύση που ορθώς κατά την άποψή μου προτείνεται στο από κάποιους οικονομολόγους είναι μέτρα : «για την ανακατανομή των πόρων, την δίκαιη κατανομή του εισοδήματος και την πλήρη απασχόληση»⁴⁸, και όχι περικοπές από τους πόρους της μεσαίας τάξης όπως και παρότρυνσης εξόδου από τη χώρα συναλλάγματος όπως και έγινε προσφάτως εν έτει 2012 κατά την προεκλογική ρευστή περίοδο της ελληνικής κοινωνικής πραγματικότητας.

⁴⁷ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. *Jan Torporowski*, “Η χρηματοοικονομική ιδιαιτερότητα της Ελλάδας: Πώς η θεωρία των χρηματοοικονομικών κρίσεων αποτελεί κακό οδηγό για τις χρηματοοικονομικές κρίσεις και γιατί η πολιτική οικονομία μπορεί να το καταφέρει καλύτερα”. Σελ. 50.

⁴⁸ : *“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. *Γιώργος Αργείτης*, “Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας : Αποτυχία της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης”. Σελ. 187.

Συμπερασματικά, σύμφωνα με τα παραπάνω αναδεικνύεται μια συστηματική διερεύνηση της δημιουργίας και της απαρχής της δημοσιονομικής κρίσης και μια ανάλυση σε βάθος εκείνων των παραγόντων που συνετέλεσαν στην γένεση αλλά και στην σταθερή ύπαρξη αυτής της δημοσιονομικής κρίσης στην ελληνική οικονομία. Σε αυτό το κεφάλαιο ακολουθήθηκε μια καθαρά οικονομολογική προσέγγιση στο πεδίο της επιστήμης της Πολιτικής Οικονομίας, με βάση την οποία ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες αλλά και συνθήκες πολιτικών εξελίξεων στον χρονικό ρου της ελληνικής πολιτικής ιστορίας, έλαβε χώρα η οικονομική κρίση στην χώρα μας.

ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ :

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ :

Στην παρούσα εργασία παρατηρήθηκε το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης στο εσωτερικό της Ελλάδας και αποτυπώθηκε η προσπάθεια προσέγγισης αυτού του ζητήματος. Διαπιστώθηκαν εν τάχει δύο κατευθύνσεις στην αιτιολόγηση της γένεσης του φαινομένου : από την μια στάθηκε υπαίτια η εσφαλμένη εφαρμογή πολιτικών στρατηγικών από πλευράς της ελληνικής πολιτικής διοίκησης εδώ και τριάντα έτη. Από την άλλη ήταν τόσο η λάθος κατεύθυνση της πολιτικής των κρατών – μελών της Ευρωζώνης από τα οποία προέρχονται τα στελέχη της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού ταμείου, όσο και η περιορισμένη αλλά και ατελής θεσμοθέτηση της συγκρότησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο υπάρχουν προσεγγίσεις που λαμβάνουν υπόψη και τη μια οπτική και την άλλη. Εμείς θα συμφωνούσαμε με αυτό λέγοντας ότι πρόκειται για διαφορετικές όψεις του ίδιου νομίσματος.

Παρουσιάστηκαν αναλυτικά οι μηχανισμοί εσωτερικής πολιτικής διάρθρωσης από ελληνικής πλευράς, και διερευνήθηκαν οι τρόποι με τους οποίους τα δημόσια ελλείμματα αλλά και το δημόσιο χρέος έφτασαν σε σημείο που να μην μπορούν να είναι διαχειρίσιμα από την πολιτική ηγεσία, η οποία κρίνεται ως υπαίτια για την μεγέθυνσή τους. Ωστόσο, κατεγράφησαν οι ιστορικές, οικονομικό-πολιτικές εξελίξεις και πως η ευρωπαϊκή πολιτική συνέβαλε στην αύξηση της δυσχέρειας της ελληνικής κρατικής οικονομικής κατάστασης.

Επιπλέον, καταφέραμε μια κατηγοριοποίηση των παραγόντων που λειτούργησαν ως αίτια στην διάχυση της οικονομικής κρίσης κατατάσσοντας τους σε 1.οικονομικούς, 2.(εσωκρατικούς) πολιτικούς, 3.ιστορικούς και 4.νόμο-θεσμικούς παράγοντες.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ :

Γύρω στο 2008 περίπου η Ελλάδα ήρθε αντιμέτωπη με χρέη που ήταν εμφανή και που δεν μπορούσε να διαχειριστεί. Έτσι κατέφυγε στον μηχανισμό στήριξης της Ευρωζώνης. Όμως ενώ η ανάπτυξη έως σήμερα υπήρξε αρνητική και το χρέος όπως και η ανεργία έφτασε στο σημείο συνεχώς να αυξάνεται η ανάγκη για την πλήρη εφαρμογή του Μνημονίου (ΜΟΧΠ) είναι πλέον επιτακτική, ειδικά μετά την περίοδο πολιτικής

ρευστότητας στην χώρα και την έντονη κοινωνική δυσαρέσκεια που έλαβε χώρα με ποικίλες διαμαρτυρίες, απεργίες κτλ..

Με κοινωνιολογικούς όρους η οικονομική κρίση, που σύμφωνα με κάποιους οικονομικούς αναλυτές εξαπλώθηκε στην Ελλάδα και της οποίας η διάχυση από το διεθνές σκηνικό ήταν αναμενόμενη λόγω της λάθος πολιτικής που χάραξε του ΔΝΤ λίγο πριν ξεσπάσει η κρίση στις ΗΠΑ παρά τα σημάδια που την υποδήλωναν, είχε ενδογενή πολιτική αιτιολογία, μιας και η βασική αιτία ήταν η υπερχρέωση της χώρας σε σχέση με το εθνικό εισόδημα, δηλαδή η ανισορροπία του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών, εδώ και τρεις περίπου δεκαετίες. Με λίγα λόγια η απάντηση είναι η λάθος δημοσιονομική πολιτική στο εσωτερικό της χώρας. Όμως δεν παραβλέπουμε ούτε την λειτουργία των χρηματοπιστωτικών αγορών οι οποίες προσπάθησαν την κερδοσκοπία έναντι του ελληνικού κράτους. Η πολιτική ευθύνη βέβαια γιγαντώνεται κατά την άποψή μας, που επέτρεψε στο άπληστο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα να κερδοσκοπήσει σε βάρος του.

Κοινωνιολόγοι όπως ο Πάνος Καζάκος μένουν στην εξέταση του Μνημονίου ως αποτελεσματικό ή όχι προκειμένου η χώρα να επιστρέψει στην πρωτέρα κατάσταση. Ξεκαθαρίζεται όμως ότι αυτό δεν πρόκειται να γίνει, διότι δεν μιλάμε για μια απλή οικονομική παλινωδία, αλλά για μια ρήξη του πολιτικού και του οικονομικού συστήματος και για την διαδοχή του από ένα καινούργιο καθεστώς, διαμορφωμένο από τις διεθνείς αγορές. Εδώ αναφορικά με το Μνημόνιο, οφείλουμε να αναφέρουμε ότι : «Σε κάθε βήμα εφαρμογής του, το Μνημόνιο έβρισκε απέναντι του την πολιτική λογική σε σύζευξη με τα οργανωμένα συμφέροντα, με τα οποία το [εκάστοτε] κόμμα σφυρηλατούσε σχέσεις για δεκαετίες»⁴⁹. Εμείς μόνο να συμπληρώσουμε ότι πλέον είναι μονόδρομος η εφαρμογή του Μνημονίου, διότι όπως ανακύπτει από έρευνες, δεν εφαρμόστηκαν τα μέτρα του πλήρως, την τριετία που διανύσαμε, με αποτέλεσμα την σημερινή κατάσταση της χώρας, που εξαρτάται από τις δόσεις εκταμιεύσεις των δανείων για να μην καταρρεύσει ολοσχερώς. Περιστό να ειπωθεί ότι εμπειρικά δεδομένα αποδεικνύουν ότι οι θέσεις εργασίας οι οποίες άνοιξαν εν έτει 2012, σε μια προσπάθεια

⁴⁹ : “Μετά το Μνημόνιο – Οικονομική Πολιτική στην Ελλάδα υπό το διεθνή έλεγχο”, Πάνος Καζάκος, Σειρά Οικονομία και Πολιτική, Εκδόσεις : Παπαζήση, Αθήνα 2011. Σελ. 250.

μείωσης του ποσοστού ανεργίας και κινητοποίησης της αγοράς, τείνουν να θεωρηθούν εικονικές, από την άποψη ότι το εργατικό δυναμικό που απορροφήθηκε δεν λαμβάνει αποδοχές το τελευταίο εξάμηνο ειδικά μετά την νεοεκλεγείσα τωρινή μετά τον Απρίλιο – κυβέρνηση.

Ωστόσο, δεν θα μπορούσε να μείνει εκτός οπτικής μας το γεγονός της τωρινής κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Αίσθηση προκαλεί το γεγονός ότι από το πρώτο στάδιο προσπάθειας εφαρμογής του Μνημονίου η κοινωνική δυσαρέσκεια ήταν έντονη, και όλες οι κοινωνικές ομάδες περιήλθαν σε αναβρασμό. Όμως πρωτίτερα ενώ έγινε λόγος περί συμφερόντων, αξίζει να ειπωθεί και το γεγονός ότι από τις εκδηλώσεις αυτής της κοινωνικής δυσαρέσκειας σε εθνικό επίπεδο, μόνο μερικές ομάδες κατάφεραν να διασώσουν τα προνόμια τους. Αυτές οι ομάδες ήταν για παράδειγμα : «τελωνειακοί υπάλληλοι, υπάλληλοι της Βουλής και της Τράπεζας Ελλάδος, βουλευτές, εν μέρει η ΔΕΗ κ.α.»⁵⁰. Αυτό κάθε άλλο παρά αδιάφορους μας αφήνει. Παρόλα αυτά όμως, η σημερινή κατάσταση της χώρας επιτάσσει την πλήρης εφαρμογή του Μνημονίου χωρίς να υπάρχει περιθώριο αποφυγής του, προς απογοήτευση των προνομιούχων τάξεων, που όπως αναφέραμε παραπάνω σε αρκετά σημεία, είναι εκείνα τα στρώματα τα οποία συμβάλλουν στο οικονομικό δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρας, εφόσον πλήττουν και την εφαρμογή ενός ορθού, δίκαιου και ενιαίου φορολογικού συστήματος.

Καταληκτικά, όσον αφορά την οικονομική κρίση, επιλέγουμε να κλείσουμε την παρούσα μελέτη μας με ένα απόφθεγμα του Antonio Gramsci :

«Η κρίση συνίσταται ακριβώς στο γεγονός ότι το παλιό πεθαίνει και το καινούργιο δεν μπορεί να γεννηθεί»⁵¹.

⁵⁰ : *«Μετά το Μνημόνιο – Οικονομική Πολιτική στην Ελλάδα υπό το διεθνή έλεγχο», Πάνος Καζάκος, Σειρά Οικονομία και Πολιτική, Εκδόσεις : Παπαζήση, Αθήνα 2011. Σελ. 251.*

⁵¹ : *«Οικονομική Κρίση και Ελλάδα», Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάννα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011. Σελ. 97.*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

1. **“Ελλάδα, Ευρωπαϊκή Ένωση Και Οικονομική Κρίση”, Θεόδωρος Μαριόλης, Εκδόσεις : Matura, Αθήνα 2011.**

Κεφάλαια:

3^ο. Ερμηνείες των οικονομικών κρίσεων, ένα μη νεοκλασικό και συστηματικό πλαίσιο ανάλυσης, *Σελ. 59 – 94.*

4^ο. Η ζώνη του Ευρώ και η διεθνής οικονομική κρίση, *Σελ. 95 – 110.*

5^ο. Ελλάδα, Ευρωπαϊκή Ένωση και οικονομική κρίση, *Σελ. 111 – 128.*

6^ο. Όψεις της Παραγωγής και κατανομής Εισοδήματος στην Ελληνική Οικονομία, *Σελ. 147- 156.*

8^ο. Δίδυμα Ελλείμματα και διεθνής ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, *Σελ. 163 – 178.*

9^ο. Δυναμική του Δημοσίου Χρέους, οικονομική πολιτική και κοινωνική συνοχή στην Ελλάδα, *Σελ. 179 – 194.*

2. **“Μετά το Μνημόνιο – Οικονομική Πολιτική στην Ελλάδα υπό το διεθνή έλεγχο”, Πάνος Καζάκος, Σειρά Οικονομία και Πολιτική, Εκδόσεις : Παπαζήση, Αθήνα 2011.**

Κεφάλαια:

1^ο. Αντί εισαγωγής ένα σύντομο χρονικό: από τον κίνδυνο της πτώχευσης στο «Μνημόνιο», *Σελ. 17 – 48.*

2^ο. «Τις πταίει»; Ο μακρύς δρόμος προς τον διεθνή έλεγχο, *Σελ 49 – 54.*

4^ο. Τι μπορεί να πετύχει το πρόγραμμα αν εφαρμοστεί; *Σελ. 133 – 162.*

5^ο. Αναζητήσεις διορθώσεων και εναλλακτικών λύσεων, *Σελ. 163 – 182.*

7^ο. Η πολιτική οικονομία της προσαρμογής: Γενικό καλό έναντι ειδικών συμφερόντων, *Σελ. 201– 242.*

3. **“Οικονομική Κρίση και Ελλάδα”, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Επιμέλεια : Ανδριάννα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μολωνάκης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011.**

Μέρος Ι : Οικονομική Κρίση και Διεθνείς Διαστάσεις της

JanToporowski, “Η χρηματοοικονομική ιδιαιτερότητα της Ελλάδας: Πώς η θεωρία των χρηματοοικονομικών κρίσεων αποτελεί κακό οδηγό για τις χρηματοοικονομικές κρίσεις και γιατί η πολιτική οικονομία μπορεί να το καταφέρει καλύτερα”. *Σελ. 37 – 51.*

Βασίλης Αρουκόπουλος, “Οικονομική Κρίση : Αίτια και ανίχνευση των προοπτικών”. *Σελ. 90 – 103.*

Μέρος ΙΙ : Δημοσιονομική Κρίση της Ελλάδας και Οικονομική Πολιτική

Γιώργος Αργείτης, “Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας : Αποτυχία της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης”. *Σελ. 180 – 192.*

Γιώργος Σταθάκης, “Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας”. *Σελ. 193 – 205.*

Μέρος III : Ελλείμματα Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών, Διεθνής Ανταγωνιστικότητα Και Κλαδικές Επιδόσεις/Διαρθρώσεις
Θεόδωρος Μαριόλης, Κώστας Παπουλής, “Δίδυμα ελλείμματα και διεθνής ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας”. *Σελ. 275 – 289.*

Μέρος IV : Η Κρίση Της Ελληνικής Οικονομίας Και Η Κρίση Του Ευρώ/ΟΝΕ
Κωστής Βαϊτσος, “Ελληνική και παγκόσμια οικονομική κρίση: Αναπτυξιακές Διαστάσεις σε ένα διεθνές πλαίσιο αλληλεξάρτησης”. *Σελ. 329 – 345.*

Βασίλης Πεσμαζόγλου, “Ελληνική κρίση και ΟΝΕ: τα όρια της κοινοτικής αλληλεγγύης”. *Σελ. 368 – 380.*

Σταύρος Μαυρουδέας, “Η Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Ένωση: Καπιταλιστική κρίση και ενδο-ιμπεριαλιστικές αντιθέσεις”. *Σελ. 397 – 411.*

4. “Θεωρία, αξίες και κριτική, Αφιέρωμα στον Κοσμά Ψυχοπαίδη”, Μανόλης Αγγελίδης, Στέφανος Δημητρίου, Αλίκη Λαβράνου (επιμ.). Εκδόσεις : Πόλις, Αθήνα, 2008.

Γιώργος Χάλαρης, “Ο Ανορθολογισμός του Σύγχρονου Καπιταλισμού και το αίτημα ενός Νέου Διαφωτισμού”, *Σελ. 572 – 586.*

“Οι πολιτικές ρίζες της χρηματοπιστωτικής πανωλεθρίας”, *Wolfgang Streek,* NewLeftReview, v.71, Λονδίνο, Σεπτέμβριος – Οκτώβριος 2011.

5. Όλγα Στασινοπούλου, “Η αναδιάρθρωση των προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών. Η επικαιρότητα της ανεπίσημης φροντίδας και οι σύγχρονες διαπλοκές”, στο Π.Γετίμη, Δ.Γράβαρης (επιμ.), 1993.

6. Κούλα Λαμπροπούλου, “Οι γυναίκες ως φορείς φροντίδας: σημασία και επιδράσεις στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής”, στο Διαστάσεις της Κοινωνικής Πολιτικής Σήμερα, Ίνυμα Σάκη Καράγιωργα, 1993.

7. Όλγα Στασινοπούλου, “Ζητήματα κοινωνικής πολιτικής” :Από το Κράτος Πρόνοιας στο Νέο Πρόνοιακό Πλουραλισμό, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 1999.

8. Α. Μαράτου-Αλιπράτη, “Οικογένειες και κράτος πρόνοιας στην Ευρώπη”, Εκδόσεις Gutenberg, 2002.

9. Μ. Στρατηγάκη, “Το φύλο της Κοινωνικής Πολιτικής”, Εκδόσεις Μεταίχμιο.

10. Μ. Στρατηγάκη, “Πολιτικές για την ισότητα των φύλων στην Ευρωπαϊκή Ένωση”. Συμπτώσεις και αντιφάσεις στην πορεία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης.”, στο Ρ.Παναγιωτοπούλου, Σ.Κονιόρδος, Α.

